

Fylogeneze a diverzita vyšších rostlin Asteridní, lamiidní a campanulidní linie Petr Bureš

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

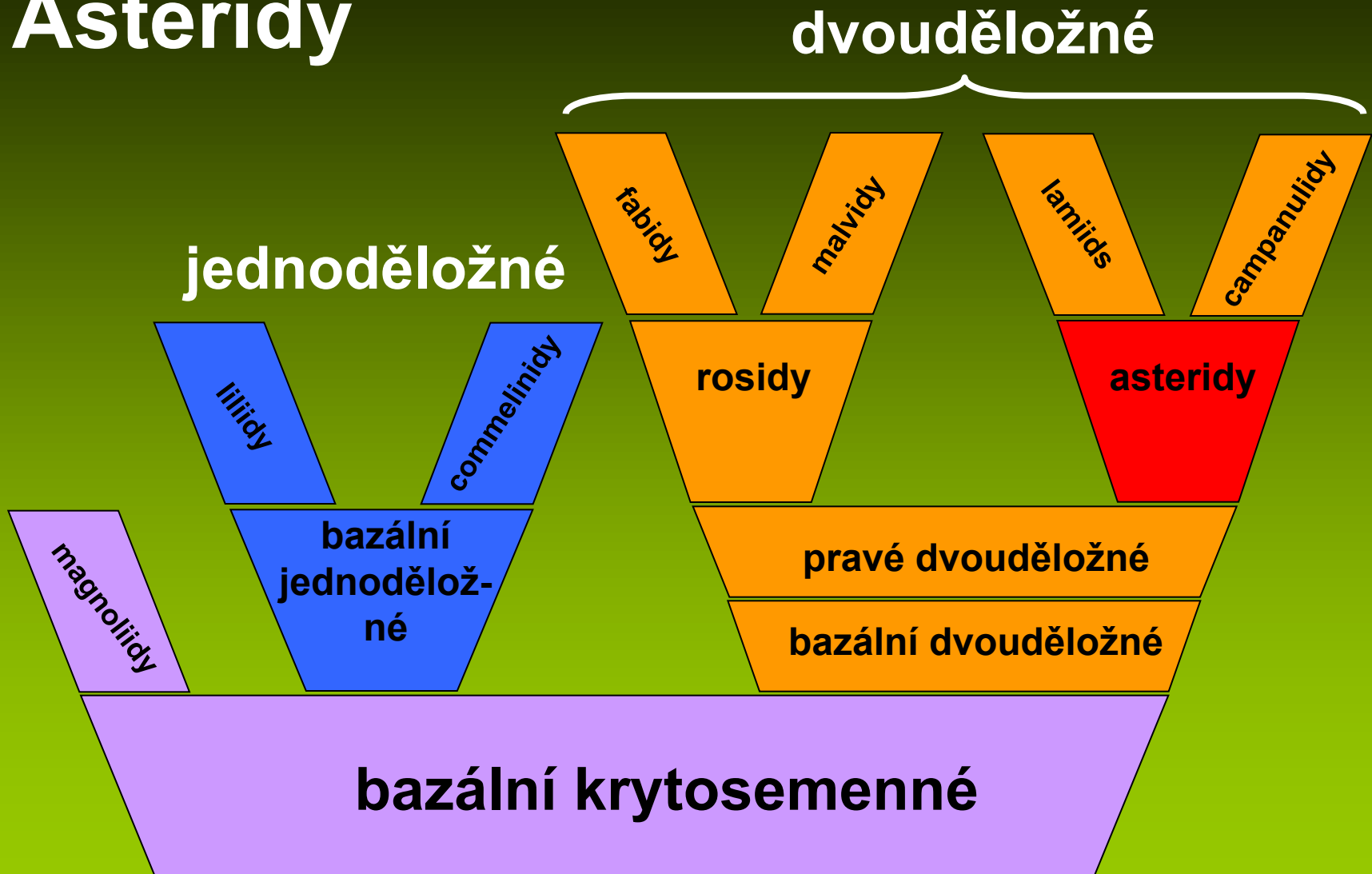

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Vývojová větev směřující k hvězdnicovitým Asteridy

Tyčinky zpravidla v jediném kruhu často v počtu 5

Květní obaly často srostlé

Květy často drobnější s tendencí shlukovat se do květenství

V našich zeměpisných šířkách většinou nezahrnují stromové typy

12. řád *Ericales*

zahrnuje 24 čeledí z nichž důležité jsou čeledi:

- vřesovcovité (*Ericaceae*)
- prvosenkovité (*Primulaceae*)

přes dobrou molekulární podporu je morfologické vymezení řádu obtížné,

část čeledí se vyznačuje dvojnásobným počtem tyčinek v poměru ke korunním lístkům nebo cípům

zoubky listů často inervované jednou žilkou

Z dalších čeledí sem patří čajovníkovité (*Theaceae*)

prvosenkovité (*Primulaceae*) naši zástupci jsou bylinné povahy

57 / 2150 ve všech klimatických zónách především na severní polokouli

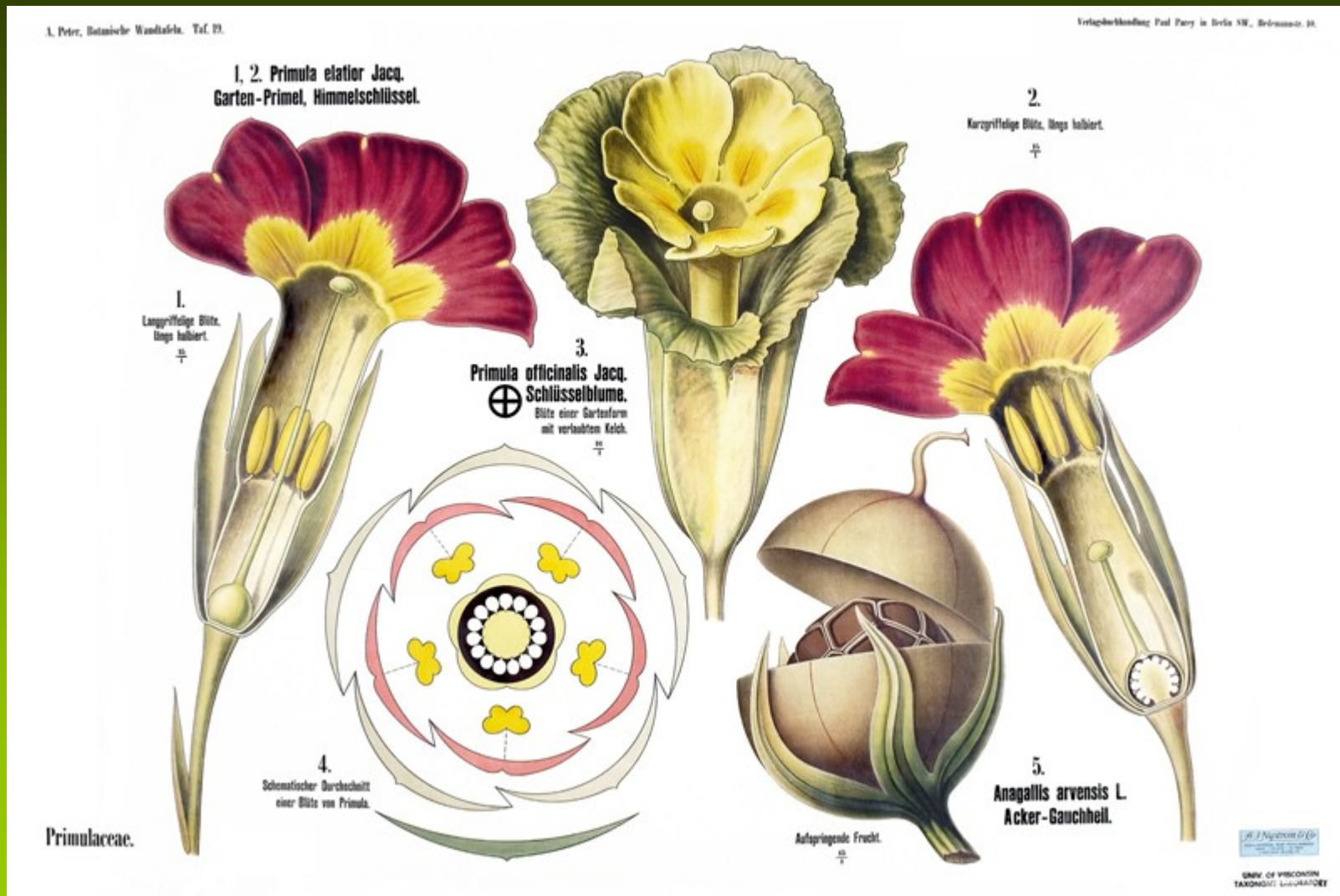
u nás 22 druhů

listy jednoduché, celistvé se zpeřenou žilnatinou, bez palistů

Květy oboupohlavné, heterochlamydeické, zpravidla aktiomorfní, někdy heterostylické, 4-5četné s volnými i srostlými obaly

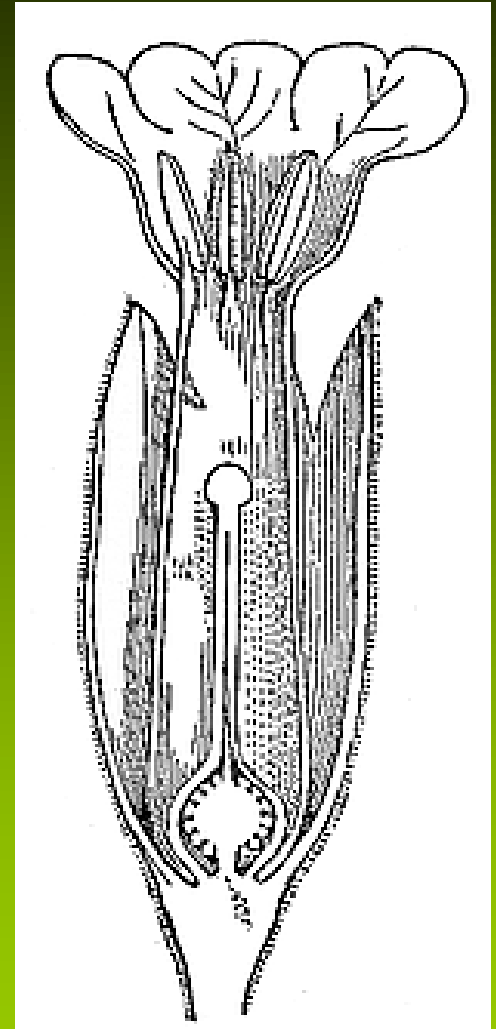

tyčinek 4-5,

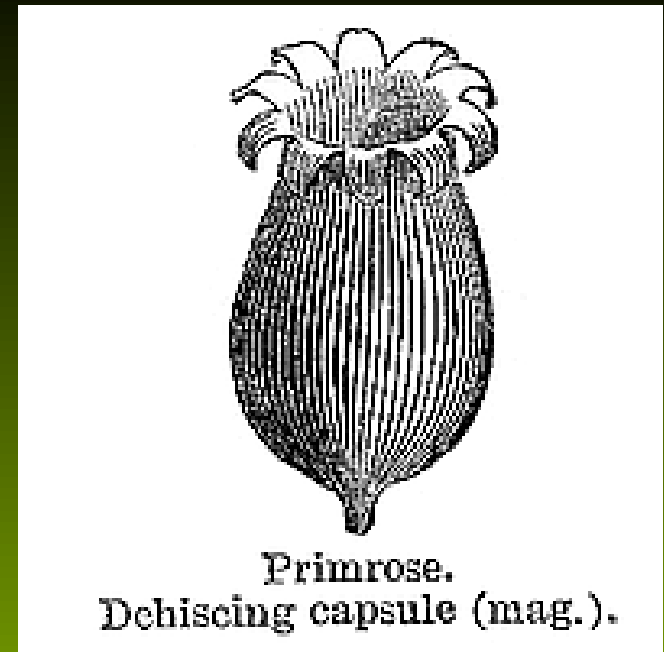

plodolistů 4-5, semeník svrchní, volná centrální placentace, blizna kulovitá

plodem u našich zástupců tobolka

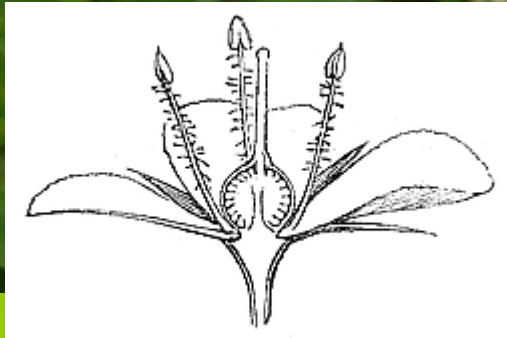
prvosenka jarní (*Primula veris*)

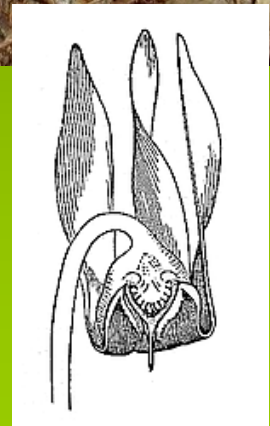
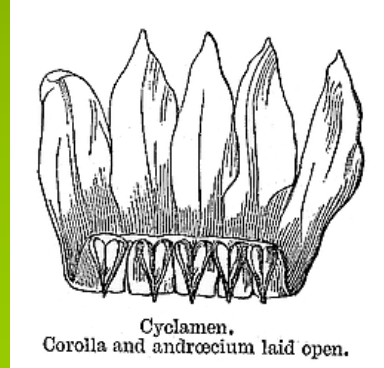
prvosenka vyšší (*Primula elatior*)

drchnička rolní (*Anagallis arvensis*)

brambořík (*Cyclamen purpurascens*)

vrbina penízková (*Lysimachia nummularia*)vrbina obecná (*L. vulgaris*)

vřesovcovité (*Ericaceae*)

keříčky, keře, stromy, liány, vz. byliny, někdy mykotrofně parazitické bez chlorofylu s mykorrhizou

124 / 4100 kosmopolitně,

u nás 22 druhů, řazených původně do samostatných čeledí (*Vacciniaceae*, *Pyrolaceae*, *Empetraceae*, *Monotropaceae*)

listy jednoduché, celistvé, někdy drobné čárkovité

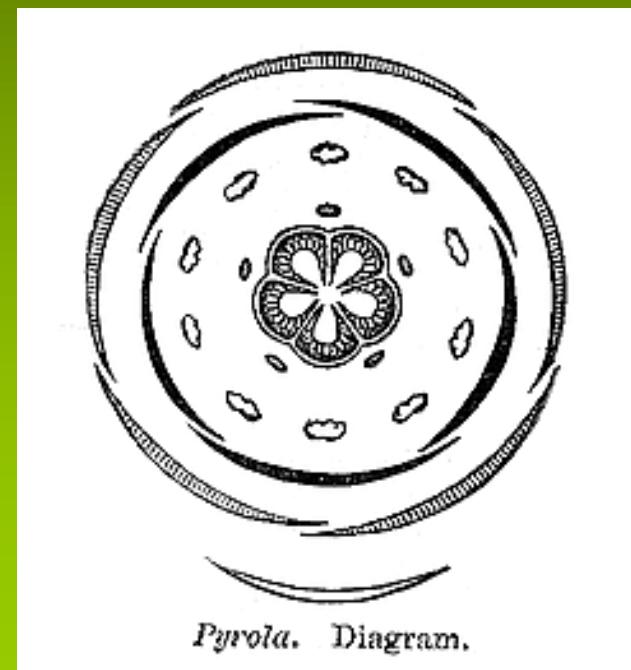
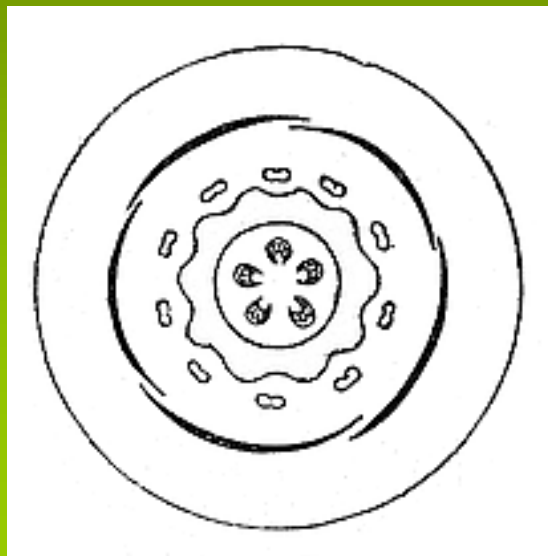
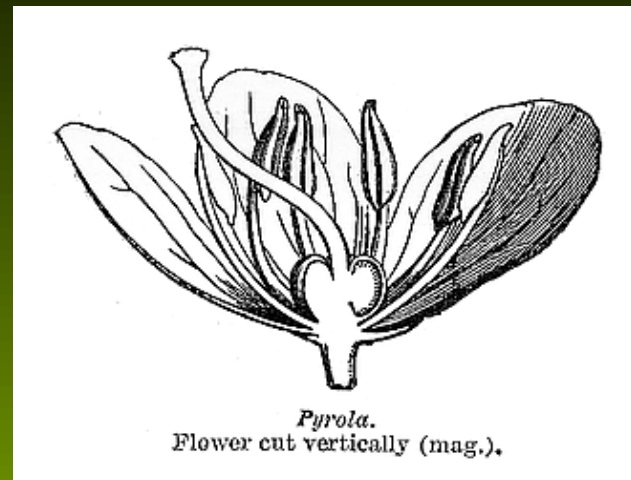
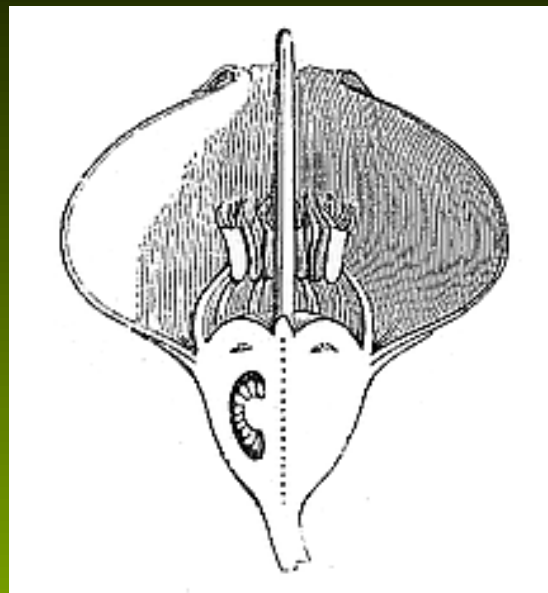
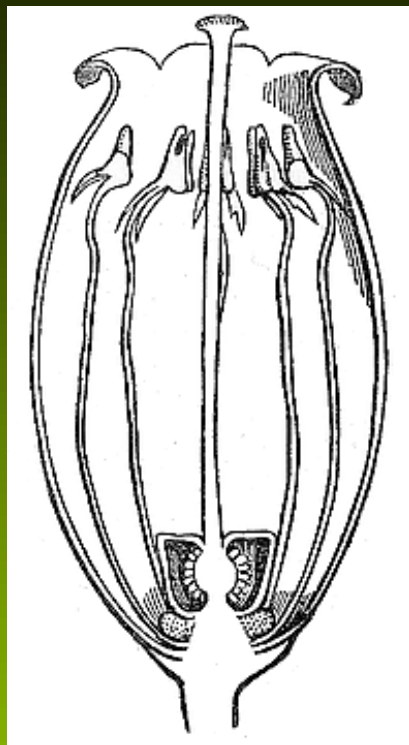

květy drobnější, zpravidla oboupohlavné,
heterochlamydeické, obvykle aktinomorfní, obaly
často srostlé, koruny často růžové nebo bílé, někdy
baňkovité, převislé

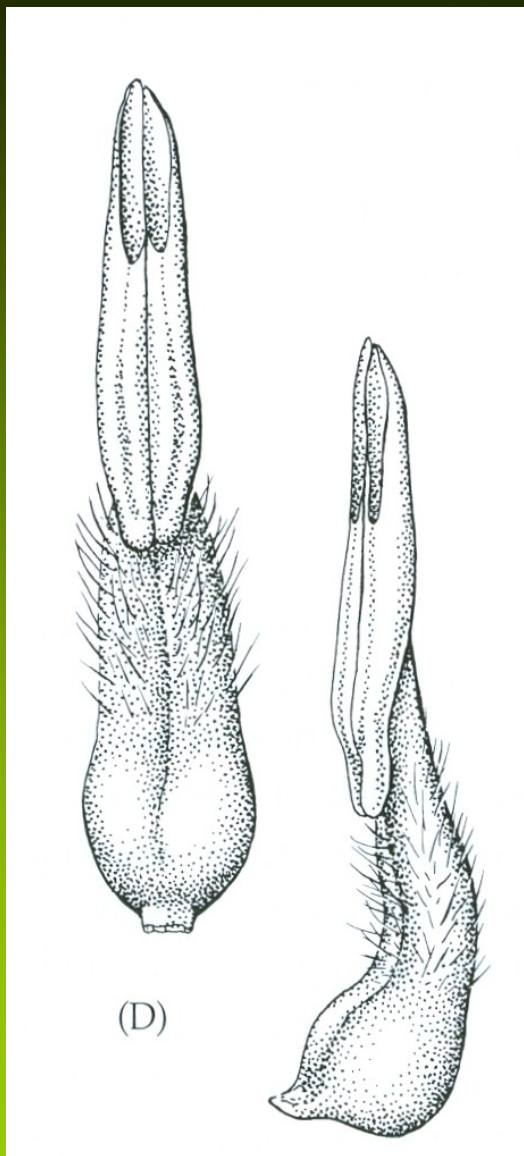

K (4-5), C (4-5), A 8-10, G (4-5)

Prašníky se otvírají terminálním otvorem

Plod tobolka nebo bobule

vřes obecný (*Calluna vulgaris*)vřesovec obecný (*Erica tetralix*)

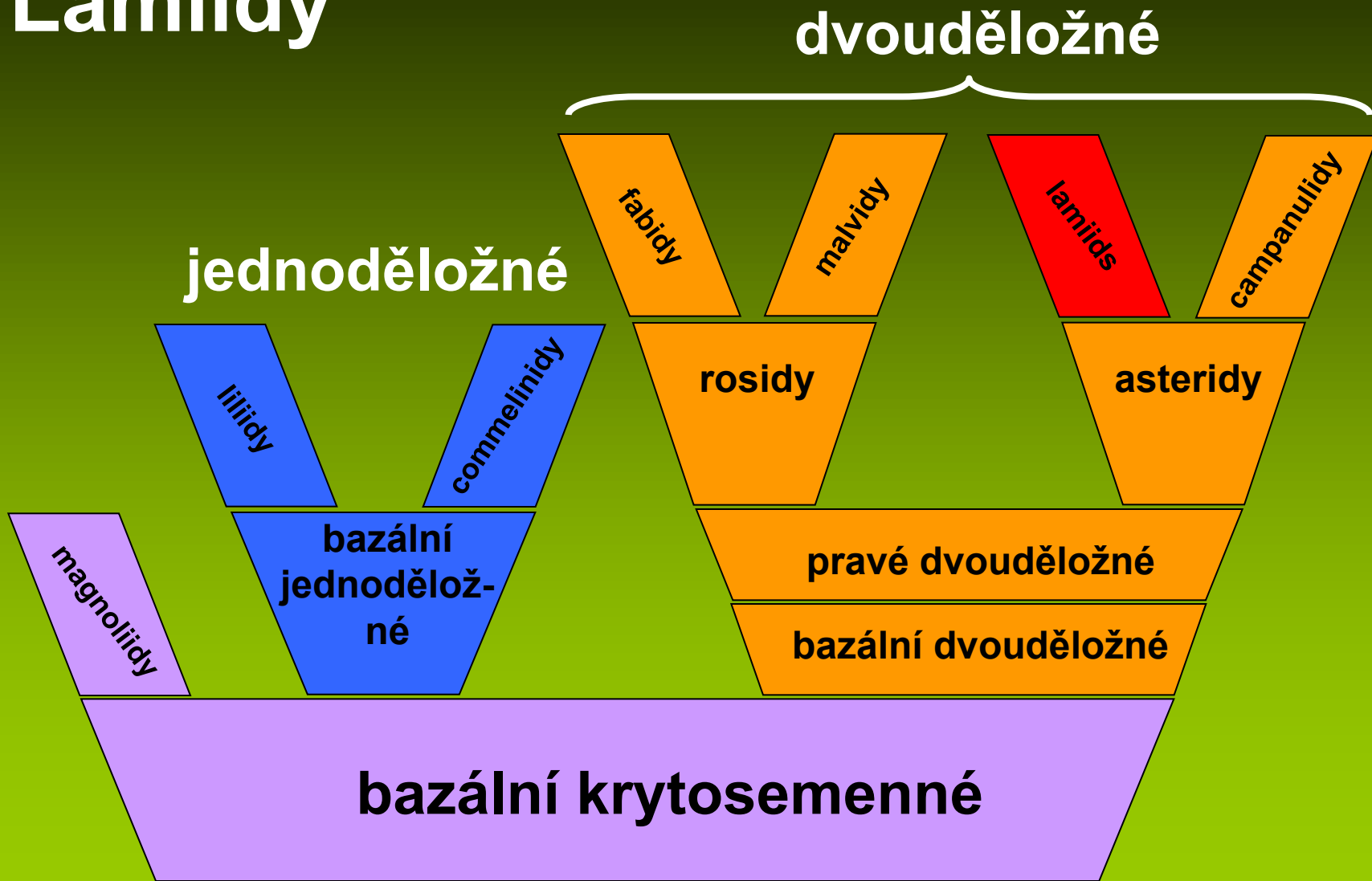
borůvka (*Vaccinium myrtillus*)brusinka (*Vaccinium vitis-idaea*)

pěnišník (*Rhododendron*)klikva (*Oxycoccus quadripetalus*)

hruštička okrouhlolistá (*Pyrola rotundifolia*)   hnilák smrkový (*Monotropa hypopitys*)

Vývojová linie asteridní větve směřující k hluchavkovitým **Lamiidy**

13. řád *Solanales*

zahrnuje 6 čeledí z nichž důležité jsou tři:

- brutnákovité (*Boraginaceae*)
- lilkovité (*Solanaceae*)

vyznačují se:

- aktinomorfními, sympetalními květy
- zpravidla pětičetnými květy
- zpravidla střídavými jednoduchými listy bez palistů

Z „našich“ čeledí sem dále patří svlačcovité (*Convolvulaceae*)

Boraginaceae

U nás byliny,

s listy celistvými, střídavými, zpravidla oděnými tuhými štětinovitými chlupy.

100/2000 druhy především v sušších subtropích a v mírném pásmu na severní polokouli;

u nás 18/40 druhů.

Řada druhů je léčivých.

Listy celistvé, vesměs střídavé,
na dotyk drsné = často pokryté
tuhými trichomy (inkrustovanými
 CaCO_3 nebo SiO_2) s žilnatinou
zpeřenou

Květy nejčastěji ve dvojvijanech,

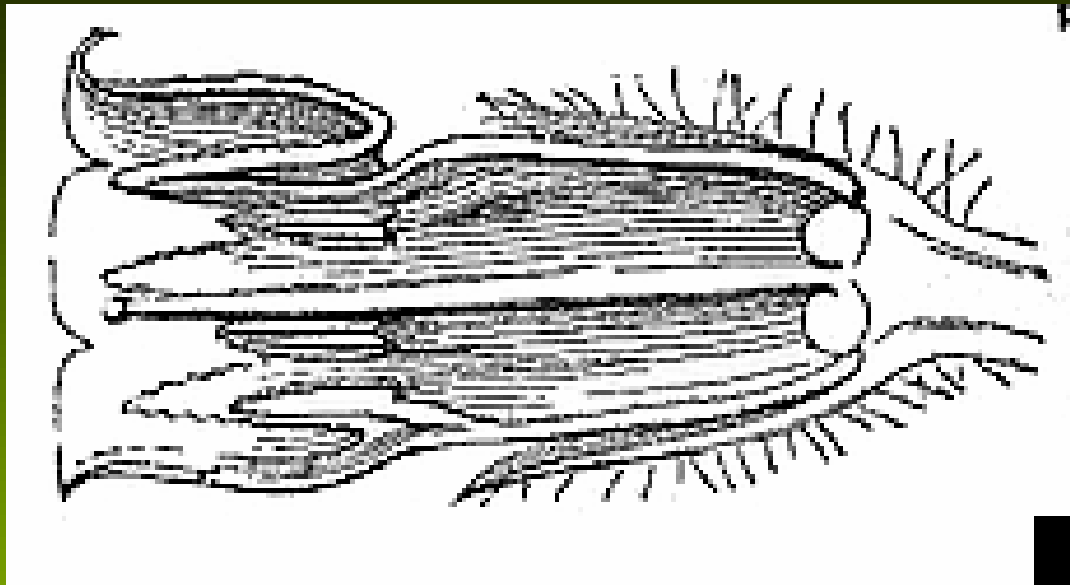

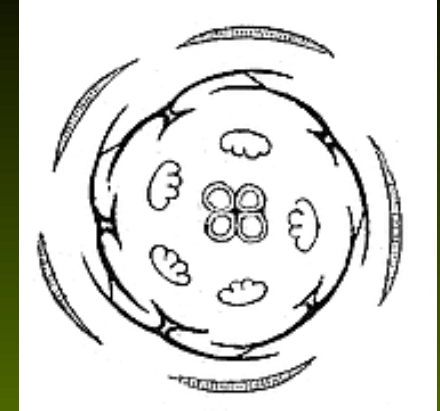
květy oboupohlavné,
pravidelné,
se srostlými obaly, K5
nebo (5), C(5), A5, G(2)

Tyčinek 5, přirostlých ke koruně,

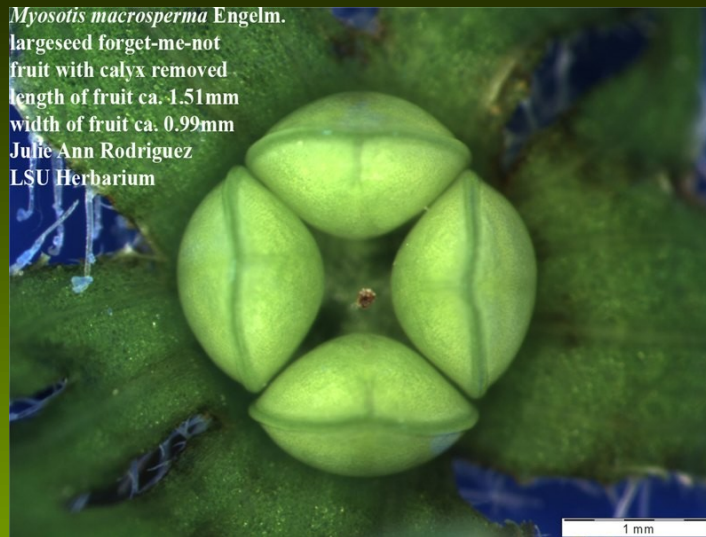
gynoceum ze 2 plodolistů srostlé, každý karpel se 2 vajíčky, semeník svrchní, blizna hlavatá

Myosotis macrosperma Engelm.
largeseed forget-me-not
pistil side view
pistil ca. 0.93mm
Julie Ann Rodriguez
LSU Herbarium

Plody tvrdky, chráněné na dně kalicha, někdy adaptované na epizoochorii.

V listnatých lesích je častý plicník lékařský (*Pulmonaria officinalis*) plicník tmavý (*Pulmonaria obscura*)

podél cest je hojný kostival lékařský (*Symphytum officinale*) a hadinec obecný (*Echium vulgare*),

na vlhčích místech je častá pomněnka bahenní (*Myosotis palustris*), na polích pak pomněnka rolní (*Myosotis arvensis*).

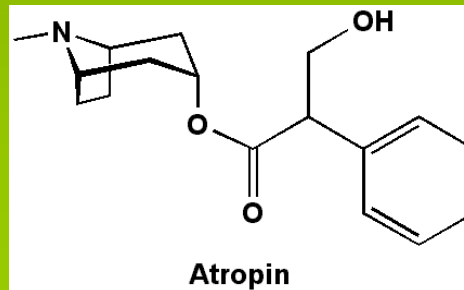
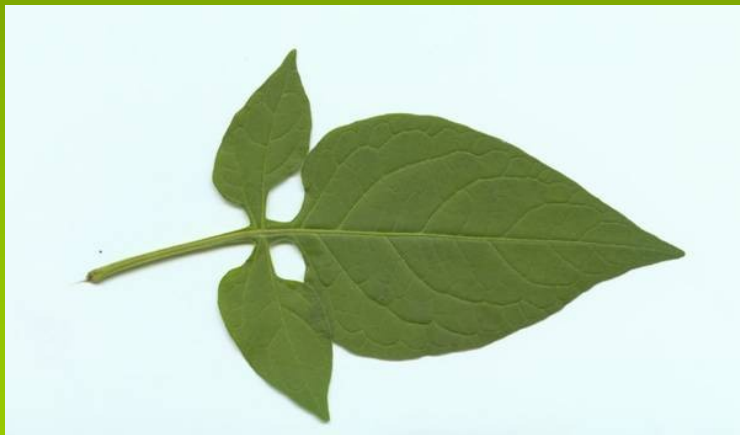

Solanaceae

Byliny, v tropech dřeviny
s bikolaterálními cévními svazky.
90/2500, prakticky kosmopolitně,
nejvíce ve stř. a j. Americe, u nás 6/7.

Listy jednoduché, někdy až peřnosečné nebo přetřhovaně lichozpeřené

Obsahují produkty sekundárního metabolismu, nejčastěji alkaloidy.

Květy
oboupohlavné,
zpravidla
aktinomorfní.

Kalich srostlý,
s 5 cípy,
vytrvává i za
plodu

Koruna srostlá, s 5 cípy

Nicotiana tobaccum
Solanaceae
Gerald D. Carr

Solanum dulcamara
Solanaceae
Gerald D. Carr

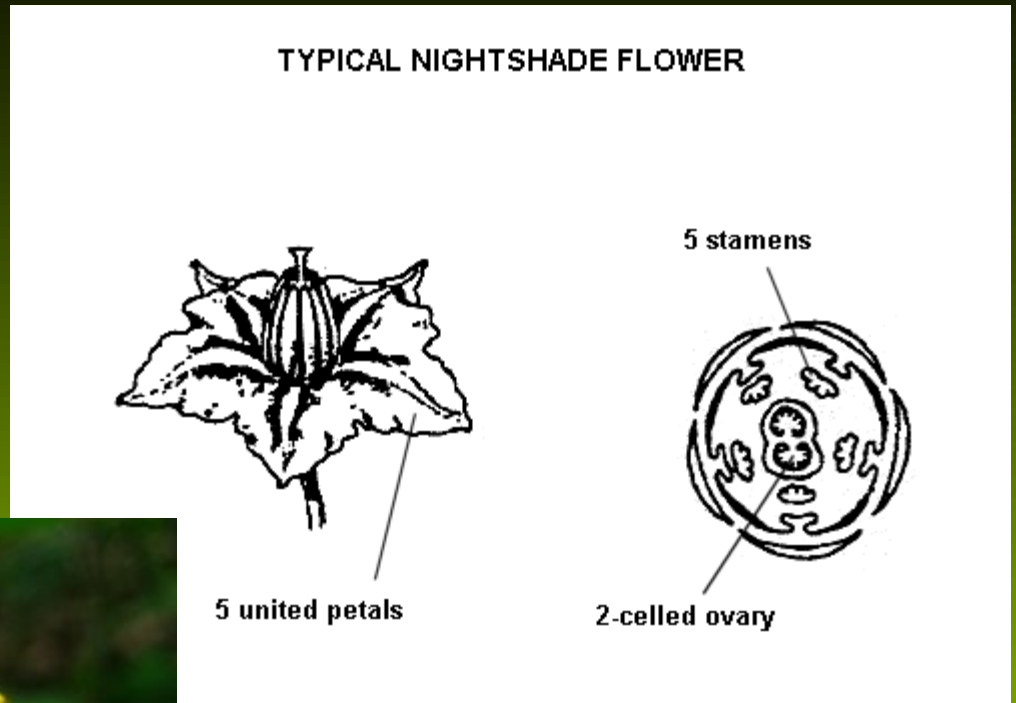

Villet (*Hyoscyamus niger*)
© Biopix.dk; JC Schou

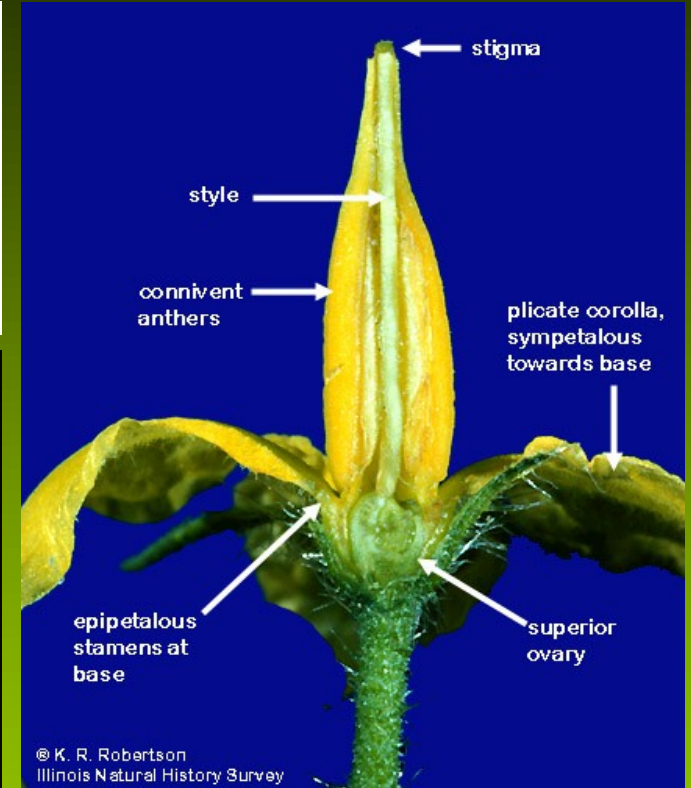
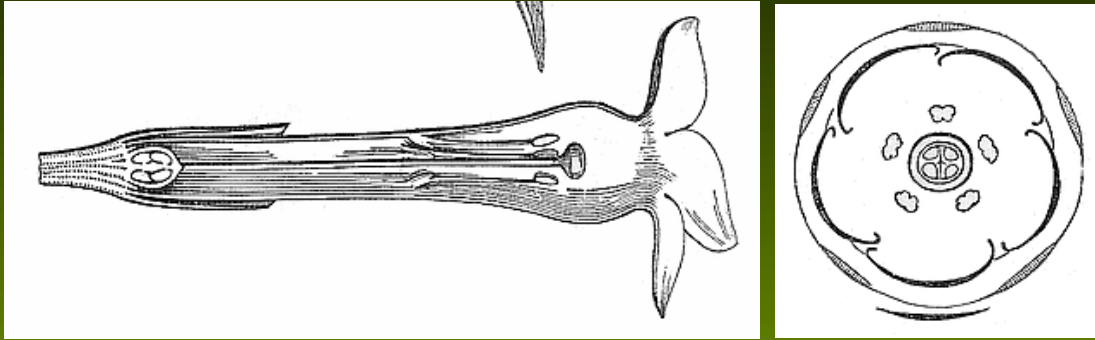
Physalis peruviana
Solanaceae
Gerald D. Carr

Tyčinek zpravidla 5.

Gyneceum srůstá ze 2 plodolistů, svrchní.

Plod tobolka nebo bobule, chráněná
vytrvalým kalichem.

Patří sem velmi významné užitkové druhy původem z Ameriky: brambor (*Solanum tuberosum*), rajče (*Lycopersicon aesculentum*),

Foto: Arne Anderberg

paprika (*Capsicum annuum*), tabák (*Nicotiana tabacum*);

z Afriky pochází baklažán (*Solanum melongena*).
Pro okrasu se pěstuje mochně židovská třešeň (*Physalis alkekengi*) s nafouklým zveličeným oranžovým kalichem.

Naše divoce rostoucí druhy jsou vzhledem k vysokému obsahu alkaloidů (atropin, hyoscyamin, daturin, scopolamin) většinou jedovaté - ve světlých lesích a na pasekách roste rulík zlomocný (*Atropa bella-dona*),

na polích a ruderálních místech v teplejších krajích se vyskytuje blín černý
(*Hyoscyamus niger*)

 Solanaceae - HYOSCYAMUS NIGER L. - blín černý
Evropa, Západní Asie

© - josef hlasek
www.hlasek.com
Hyoscyamus niger ac1422

durman obecný (*Datura stramonium*), využívaný pro halucinogenní účinky narkomany, je prudce jedovatý !

© - josef hlasek
www.hlasek.com
Datura stramonium a6230

Vysokým obsahem alkaloidů vyniká i středomořská mandragora (*Mandragora officinalis*) s kořenem ztlustlým ve tvaru lidského těla, zvláště ceněná v dobách středověkých.

14. řád *Gentianales*

zahrnuje 5 čeledí z nichž důležité jsou především

- mořenovité (*Rubiaceae*)

dále jsem patří hořcovité (*Gentianaceae*) a toješťovité (*Apocynaceae*)

vyznačují přítomností palistů a
vstřícným postavením listů

čel. mořenovité (*Rubiaceae*)

u nás byliny, jinde dřeviny s jednoduchými celistvými listy, se zpeřenou žilnatinou, postavenými vstřícně, nebo v přeslenech

550/9000

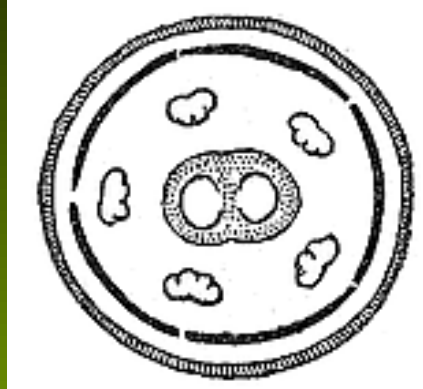
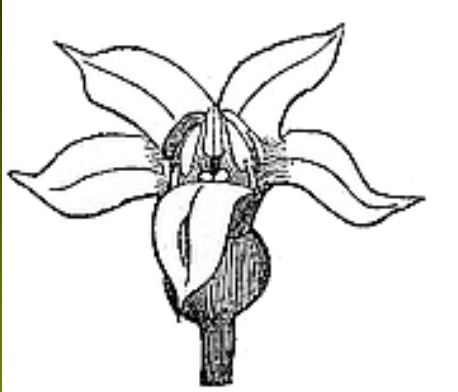
kosmopolitní s největší diverzitou v tropech a subtropech

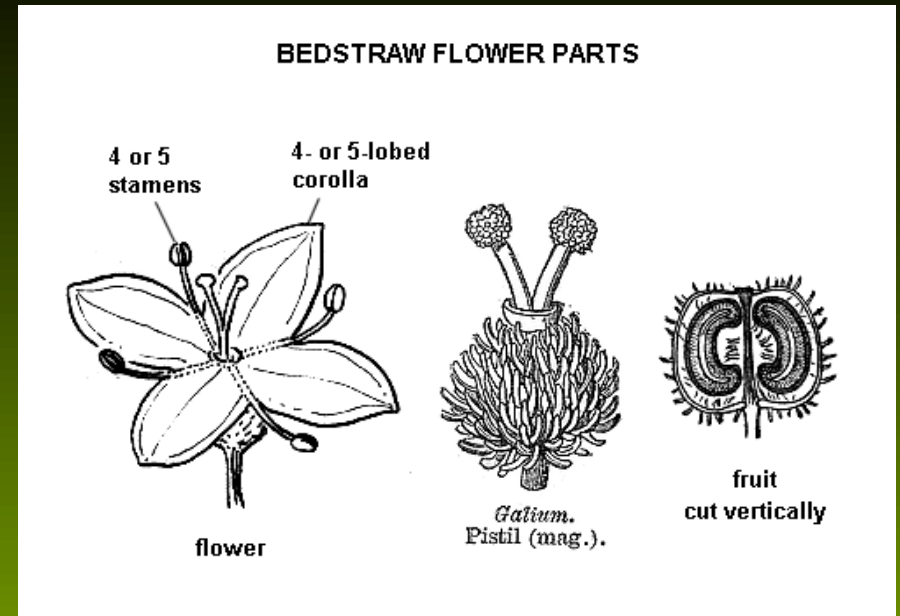
Kalich 4- nebo 5-cípý, u našich zástupců zpravidla chybí

Koruna u našich zástupců 4-cípá, jinak také 5-cípá, tyčinek u našich zástupců 4, jinak také pět

Gyneceum srostlé ze 2 plodolistů,
semeník spodní, plod u našich zástupců
dvoupouzdrá tobolka, nebo dvounažka
rozpadající se na 2 merikarpia, jinak též
bobule nebo peckovice

svízel povázka (*Galium mollugo*)svízel přítula (*Galium aparine*)

svízel lesní (*Galium sylvaticum*)svízel syřišťový (*Galium verum*)

mařinka vonná (*Asperula odorata*)
kávovník (*Coffea arabica*)

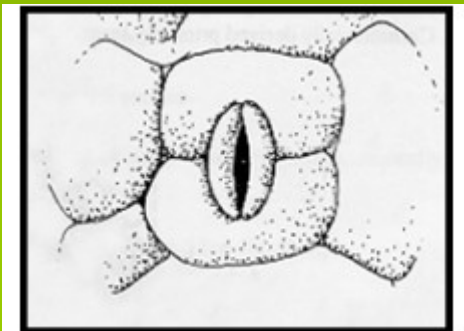
řád *Lamiales*

zahrnuje 22 čeledí z nichž důležité jsou čtyři:

- zárazovité (*Orobanchaceae*)
- jitrocelovité (*Plantaginaceae*)
- krtičníkovité (*Scrophulariaceae*)
- hluchavkovité (*Lamiaceae*)

Z dalších čeledí sem patří olivovníkovité (*Oleaceae*),
vyznačují se

- diacytickými průduchy (s alespoň jedním párem podpůrných buněk sousedících kolmo na svěrací buňky)
- žláznatými průduchy

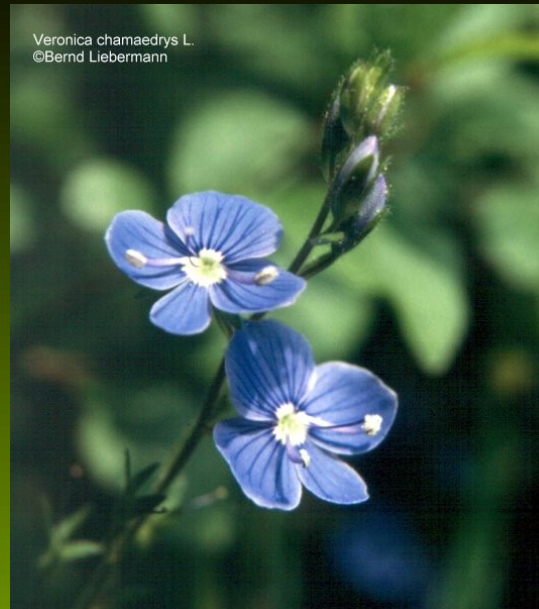
čel. jitrocelovité
(*Plantaginaceae*)

Zpravidla byliny se vstřícnými listy, často jen v přízemní růžici, se souběžnou žilnatinou, odvozeně až jednožilné.

Zahrnuje část dřívější čel. krtičníkovité (*Scrophulariaceae*) a čeledi prustkovité (*Hippuridaceae*) a hvězdošovité (*Callitrichaceae*)

Kosmopolitně rozšířená čeleď 104/1820,

u nás 77 druhů vč. běžně pěstovaných

nejsou parazitické ani
poloparazitické

v pletivech obsahují glykosidy,
někdy s kardiotoxickými účinky

listy často jednoduché, bez
palistů

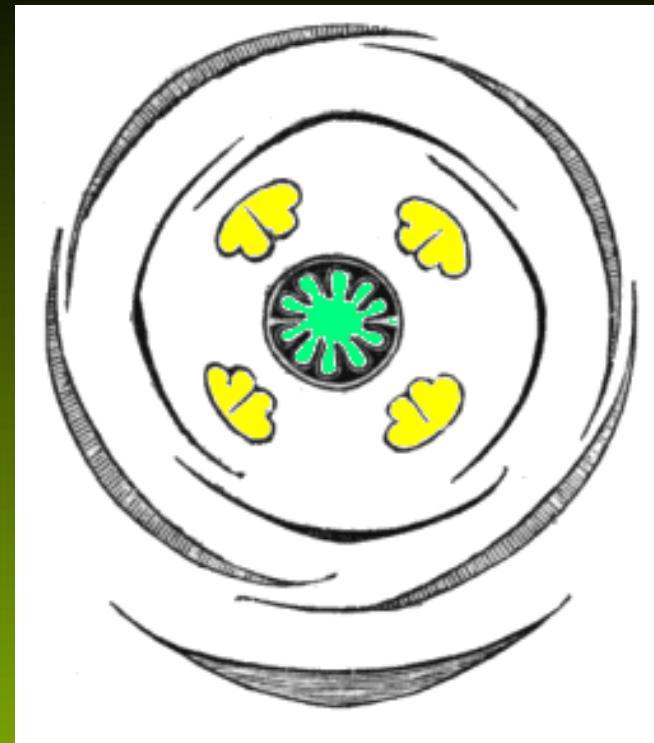
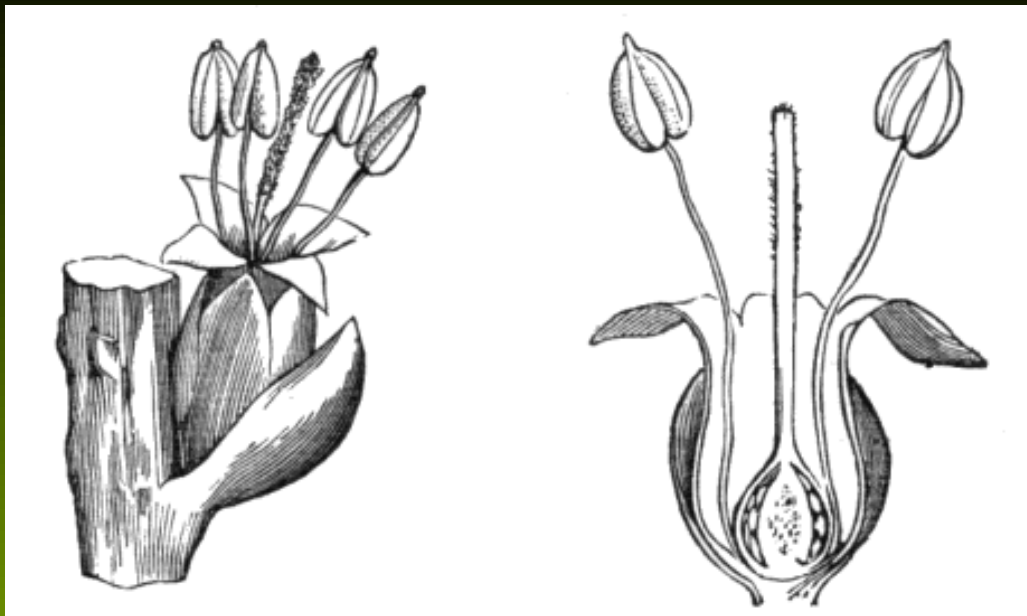
někdy jen v přízemní růžici,

někdy se souběžnou žilnatinou,
odvozeně až jednožilné.

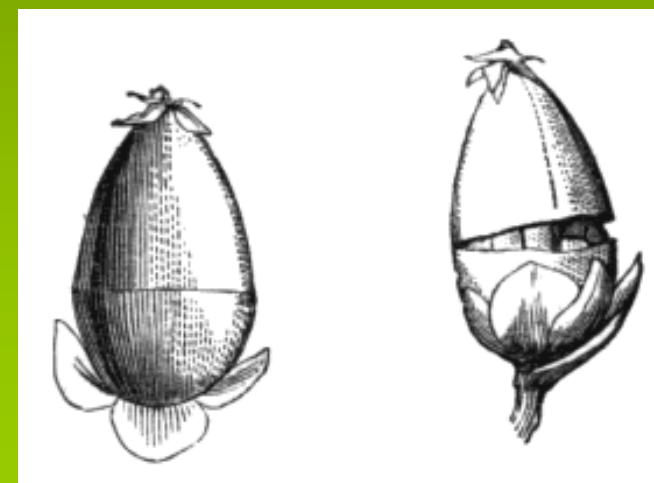

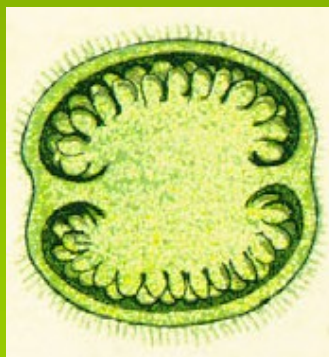
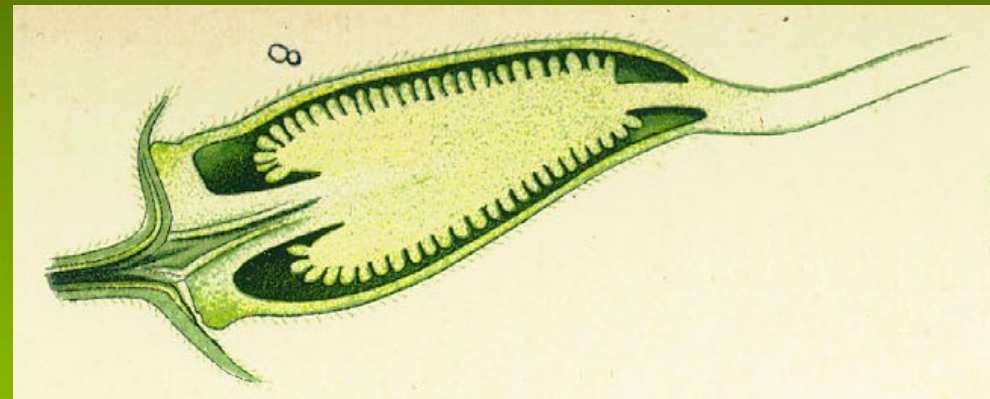
Květy často v klasech,
nebo hroznech,
K (4) nebo (5)
C (4) nebo (5)
A 4 nebo 2
G (2), semeník svrchní
Plod tobolka

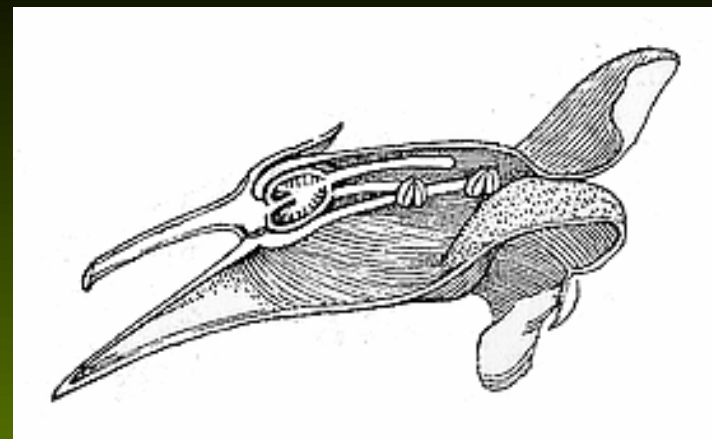
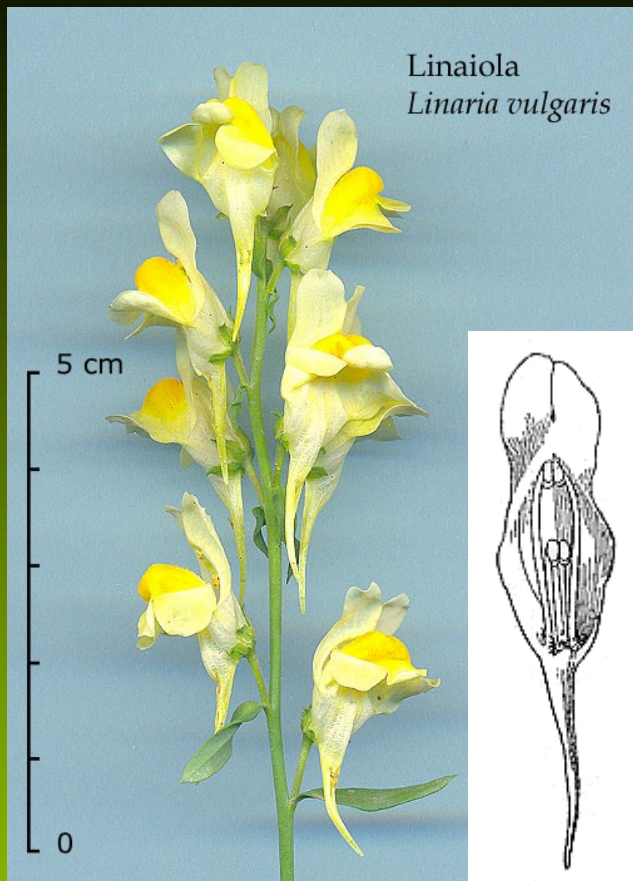
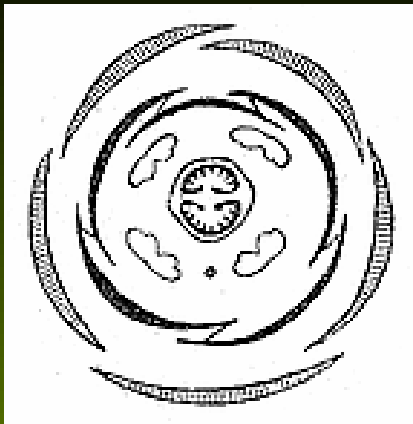

Plantago lanceolata

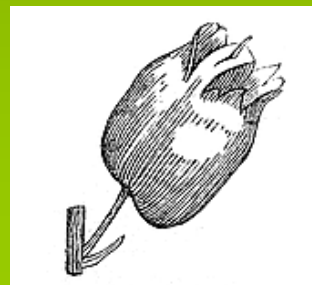

Digitalis purpurea
K 5, C (5), A 4, G (2)
květenství hrozen
plod: dvoupouzdrá
tobolka

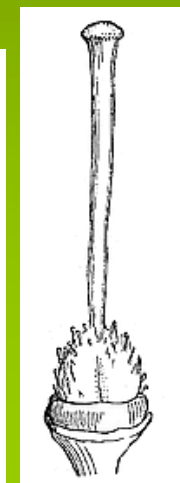
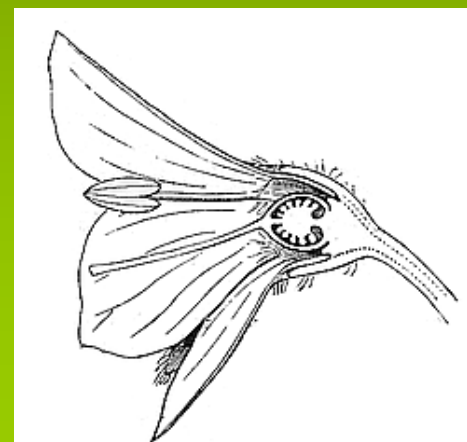
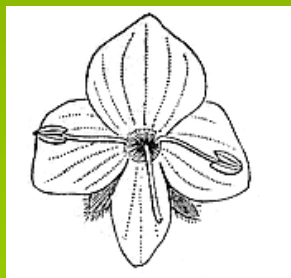
Inice květůl (*Linaria vulgaris*),
K (5), C (5), A 4, G (2). Plod
tobolka.

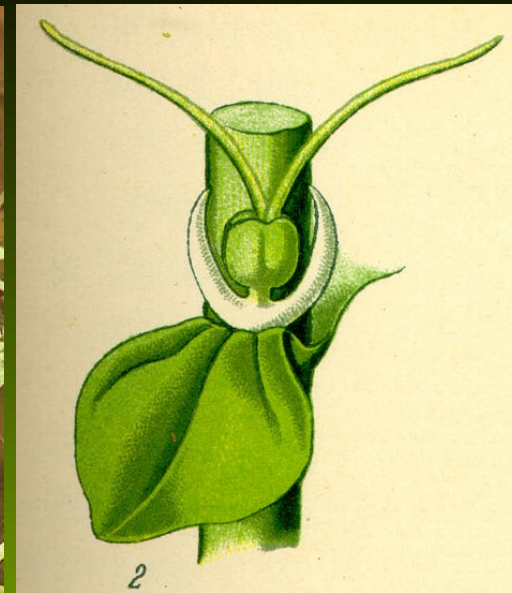
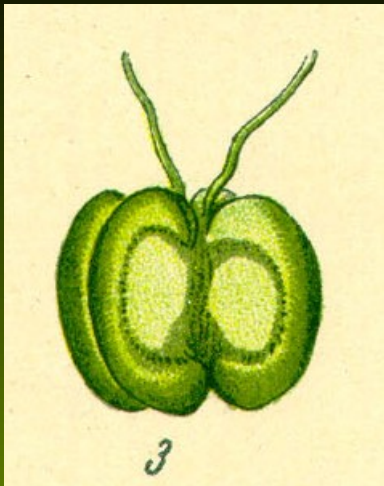

rozrazil (*Veronica*), K (4), C (4), A 2, G (2), plod 2pouzdrá tobolka

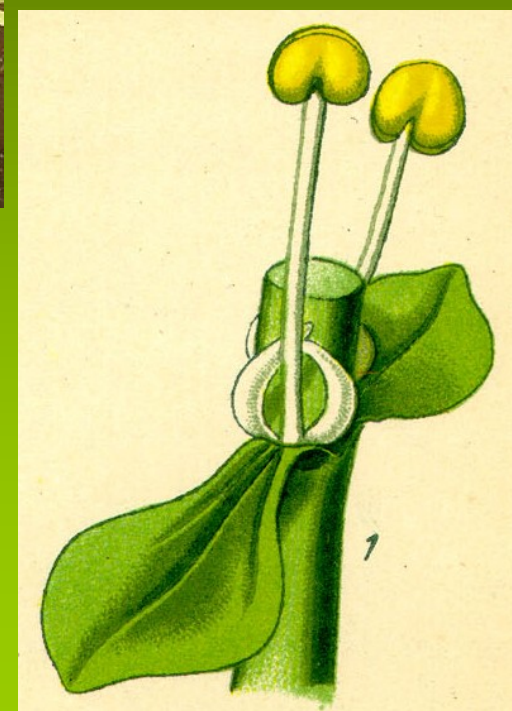
hvězdoš

Callitriche

redukované
jednopohlavné
květy

A1

G (2)

K nejběžnějším patří na loukách jitrocel kopinatý (*Plantago lanceolata*)

jitrocel prostřední (*Plantago media*)

jitrocel větší (*Plantago major*)

Inice květel (*Linaria vulgaris*)

<http://botanika.wendys.cz>

hledík větší (*Antirrhinum majus*)

rozrazil rezekvítek (*Veronica chamaedrys*)

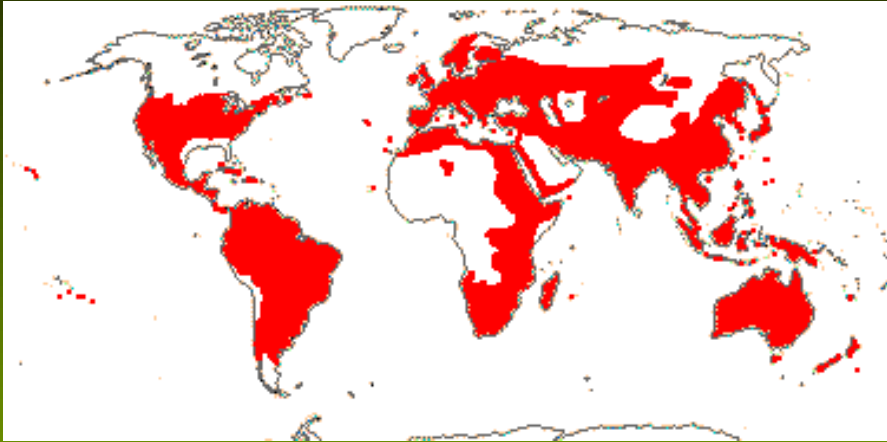
<http://botanika.wendys.cz>

náprstník velkokvětý (*Digitalis grandiflora*)

čel. krtičníkovité (*Scrophulariaceae*) Zpravidla byliny. Rozšířené kosmopolitně, především však v mírných pásmech, 52/1680, u nás 17 druhů.

Listy jednoduché, bez palistů

K zpravidla (5), C zpravidla (5)

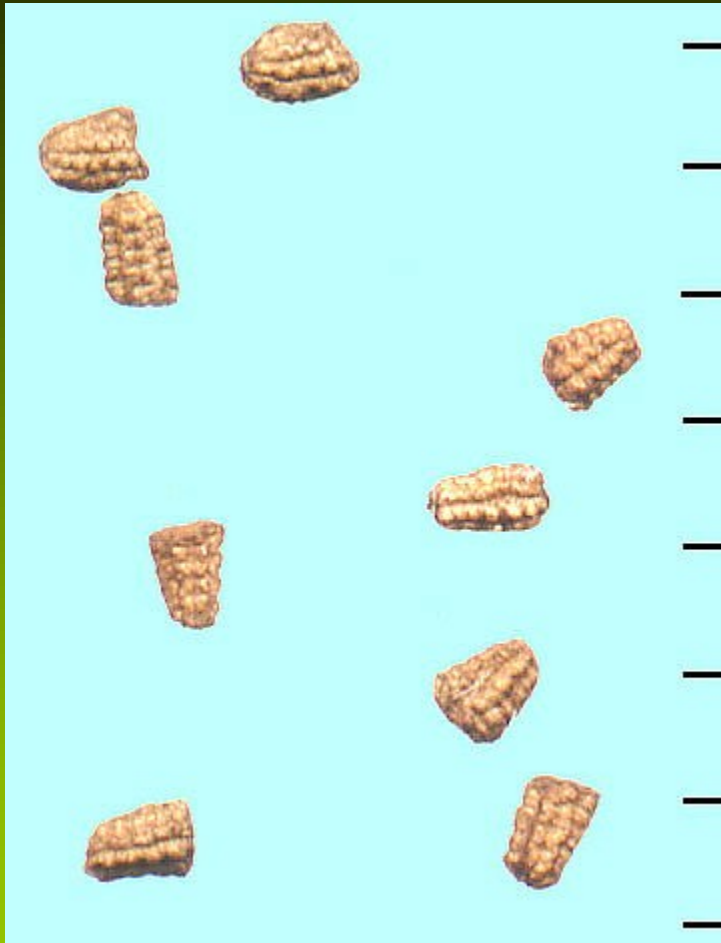
Květy zygomorfní až skoro aktinomorfní
(divizna, *Verbascum*)

Gyneceum srostlé ze 2 plodolistů,
semeník svrchní.

Plod tobolka.

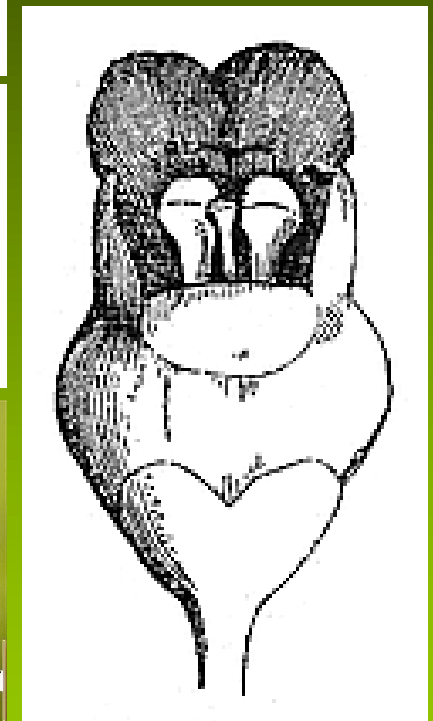
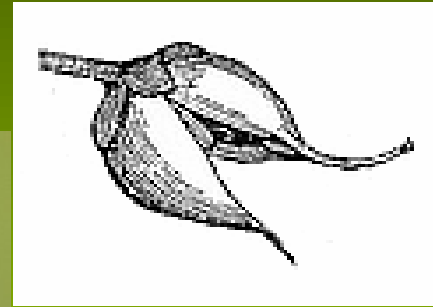
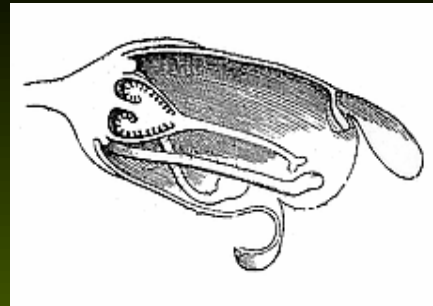

Krtičník i divizna mají charakteristický tvar a povrch semen s podélnými řadami papil

krtičník uzlovitý (*Scrophularia nodosa*)

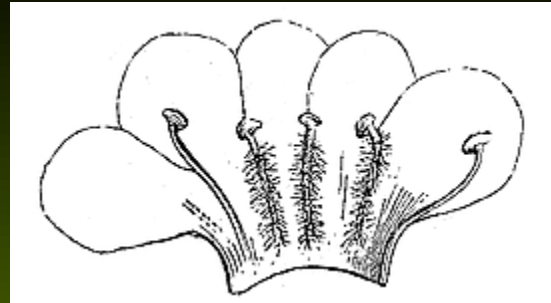
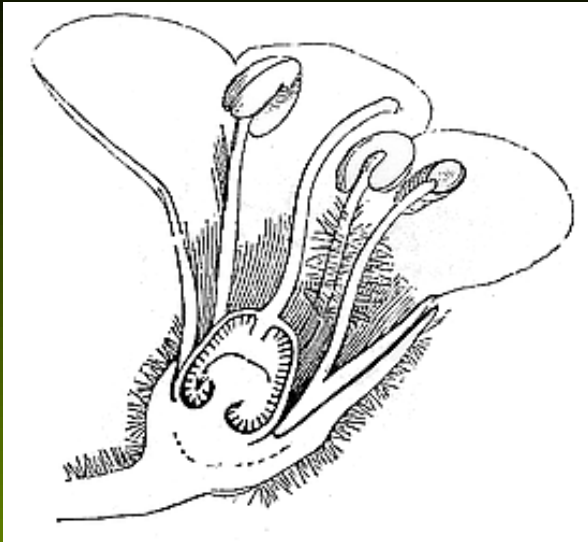

krtičník uzlovitý (*Scrophularia nodosa*)

K 5, C(5), A 4, G 2

divizna malokvětá (*Verbascum thapsus*)

čel. zárazovité
(*Orobanchaceae*)

zelené poloparazitické byliny,
nebo
nezelené parazitické rostliny,

od předcházející čeledi se
odlišují jednopouzdrým
dvouplodolistovým
gyneceem.

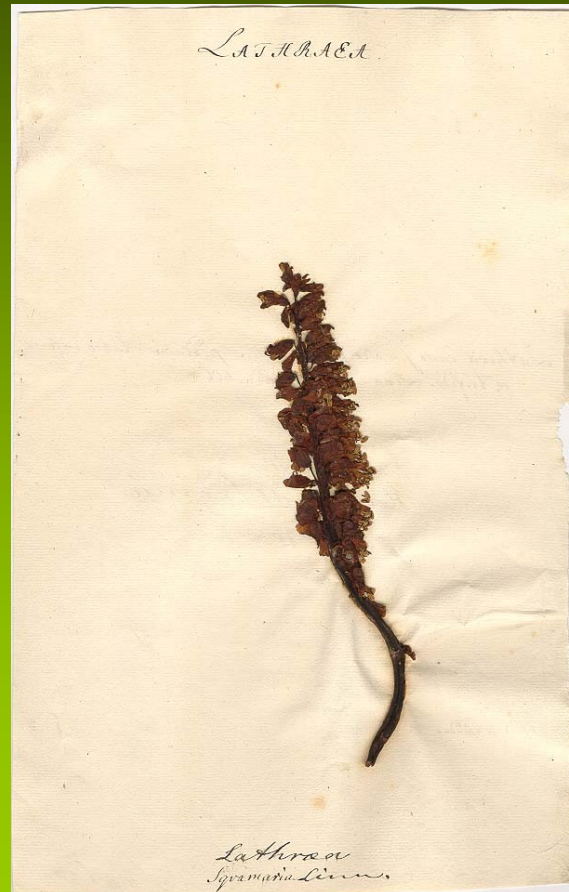

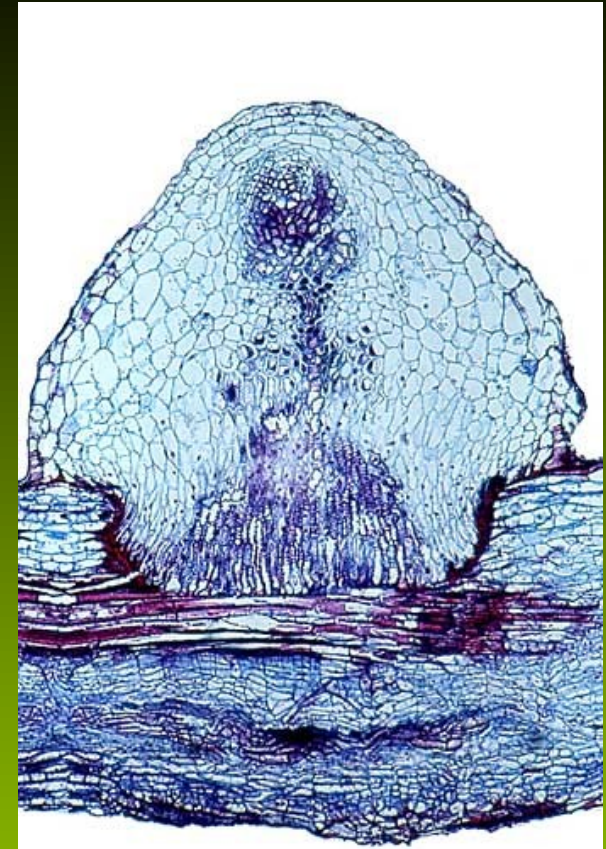
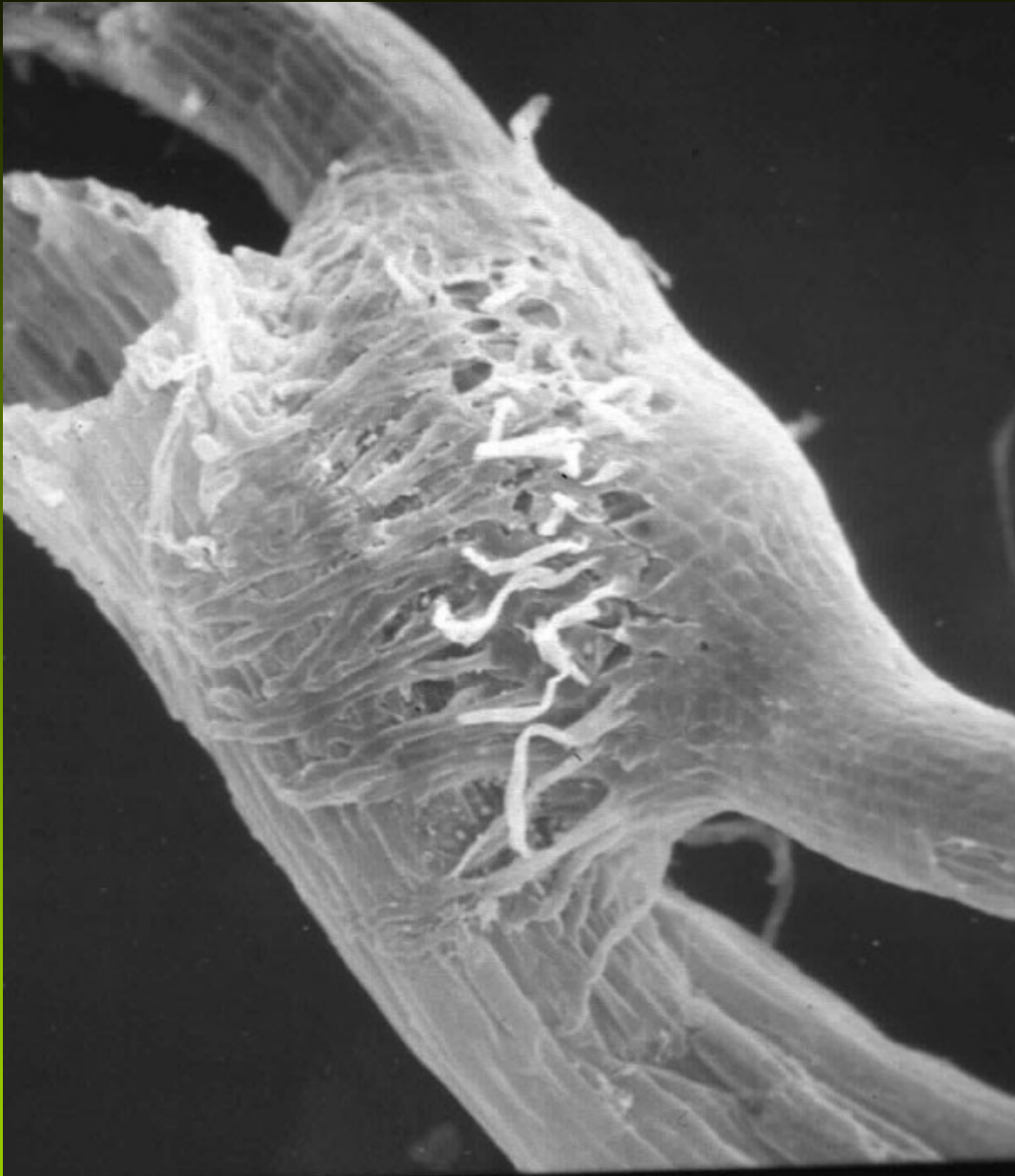
Listy u zelených poloparazitů zpeřeně členěné u nezelených parazitů šupinovitě

V pletivech mají fenolický glykosid orobanchin, způsobující postmortální černání rostlin při snaze upravit je sušením do herbáře.

© AJ Silverside

na kořenech mají přísavky
haustoria, jimiž parazitují na
kořenech hostitelských
rostlin

Květy oboupohlavné,
heterochlamydeické, zygomorfní

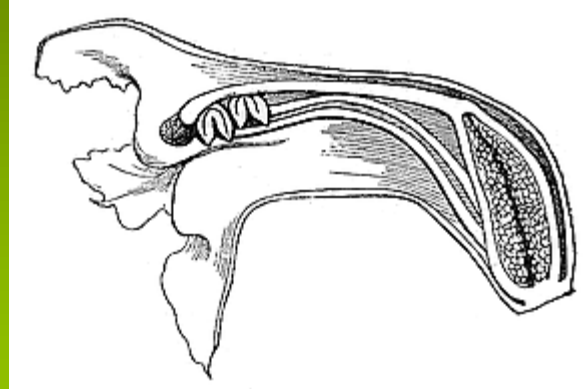
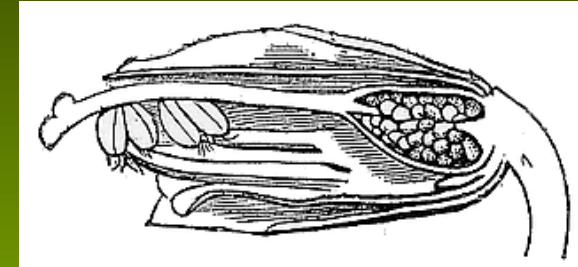
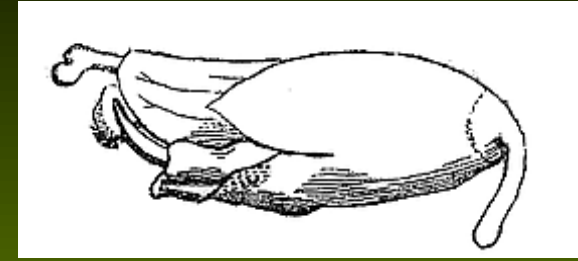
K 4cípý (*Euphrasia*, *Melampyrum*,
Rhinanthus)

5cípý (*Pedicularis*)

Koruna 3-5cípá,
často s horním a
dolním pyskem

A 4, dvoumocné

Orobanche

Lathraea

Euphrasia

G (2) semeník svrchní, plod tobolka

Podbíllek šupinatý
(*Lathraea squamaria*)

Walter Obermayer

Světlík lékařský
(*Euphrasia rostkoviana*)

<http://botanika.wendys.cz>

Kokrhel menší
(*Rhinanthus minor*)

Černýš hajní (*Melampyrum nemorosum*)

Všivec lesní (*Pedicularis sylvatica*)

Lamiaceae

U nás byliny.

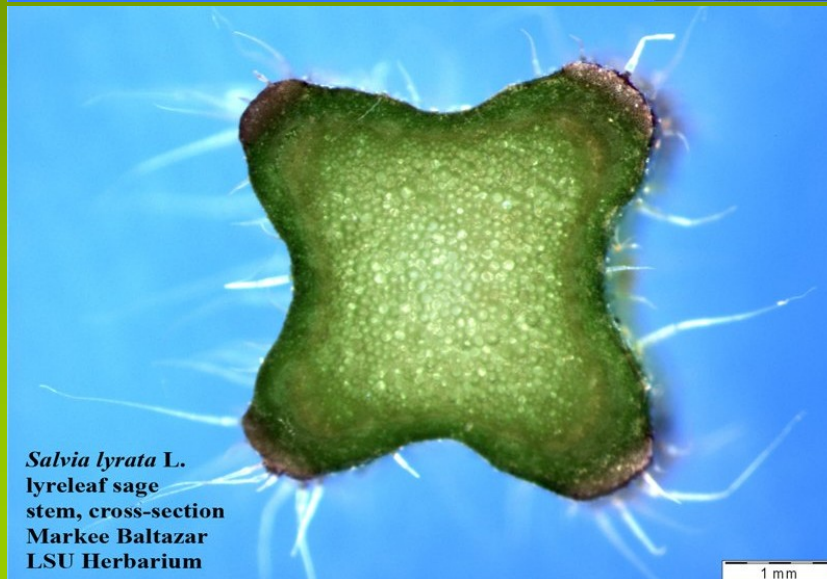
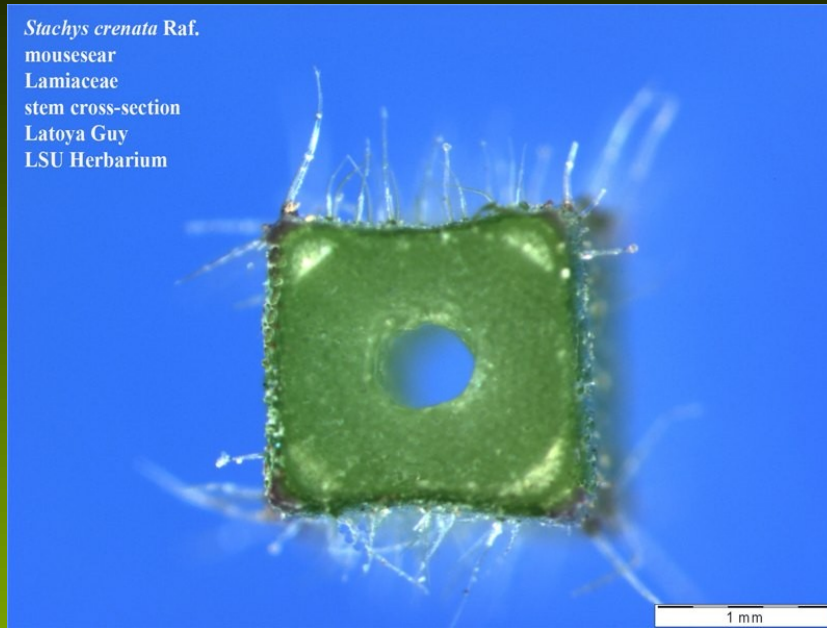
Dostí rozsáhlá čeleď
252/6800, převážně
ve Středozeří a
Přední Asii, u nás
30/70.

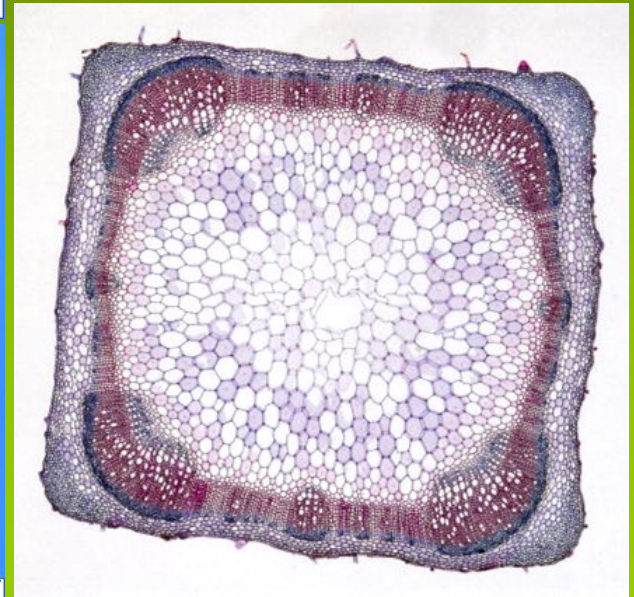
čtyřhranná lodyha

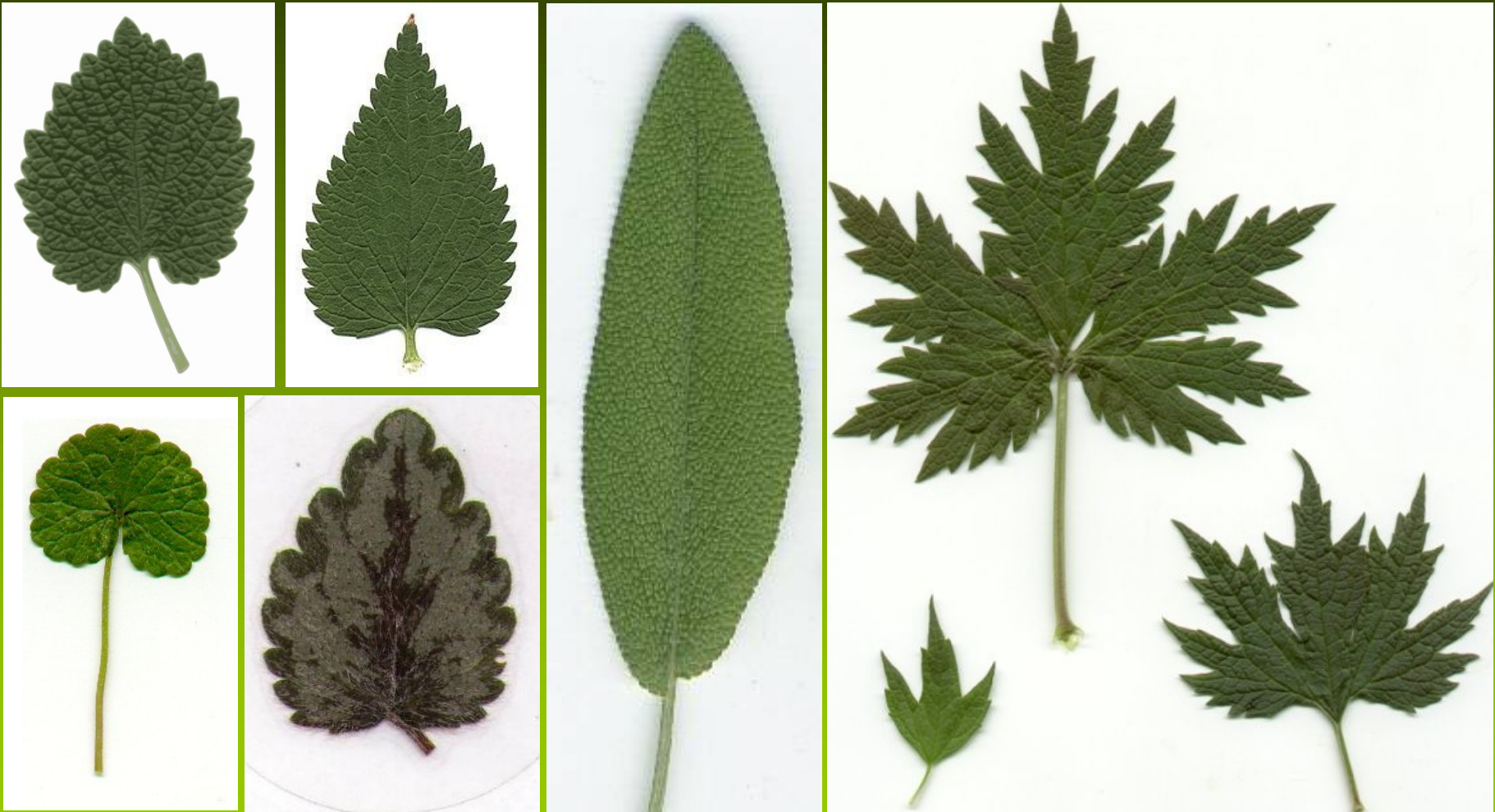
Stachys crenata Raf.
mouseear
Lamiaceae
stem cross-section
Latoya Guy
LSU Herbarium

Salvia lyrata L.
lyreleaf sage
stem, cross-section
Markee Baltazar
LSU Herbarium

listy zpravidla celistvé, zubaté nebo vroubkované

listy vstřícné,
křížmostojné

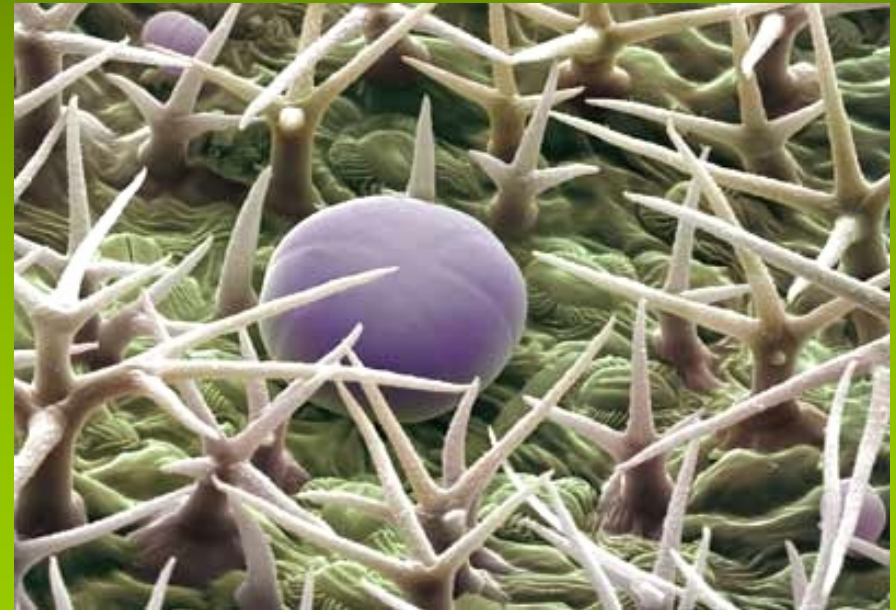
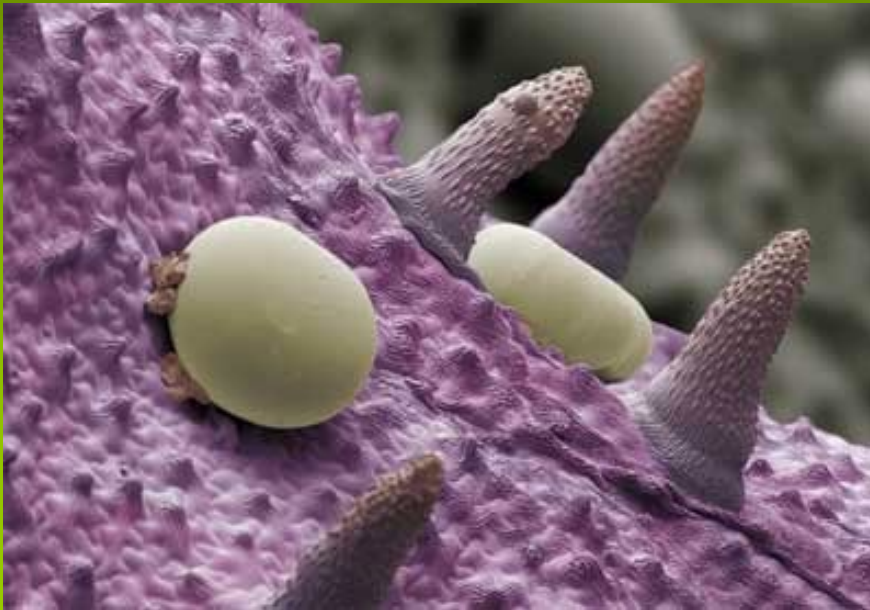
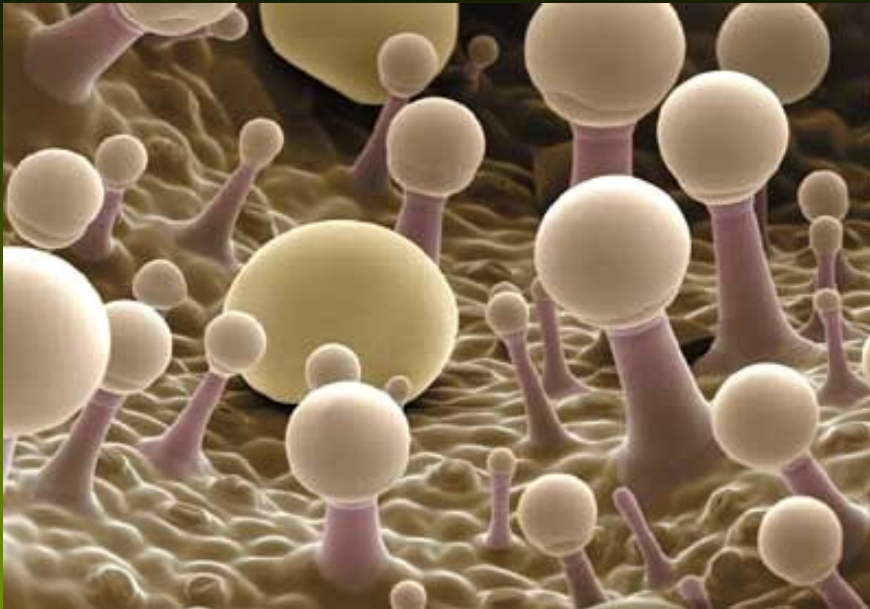

Produkují aromatické silice

<- žlaznaté trichomy vylučující silice na povrch listu šalvěže (*Salvia*)

sekreční žlázy vylučující silice na povrch listu máty (*Mentha*)

přisedlé sekreční žlázy vylučující silice na povrch listu levandule (*Lavandula*) mezi nežlaznatými trichomy

květy v lichopřeslenech

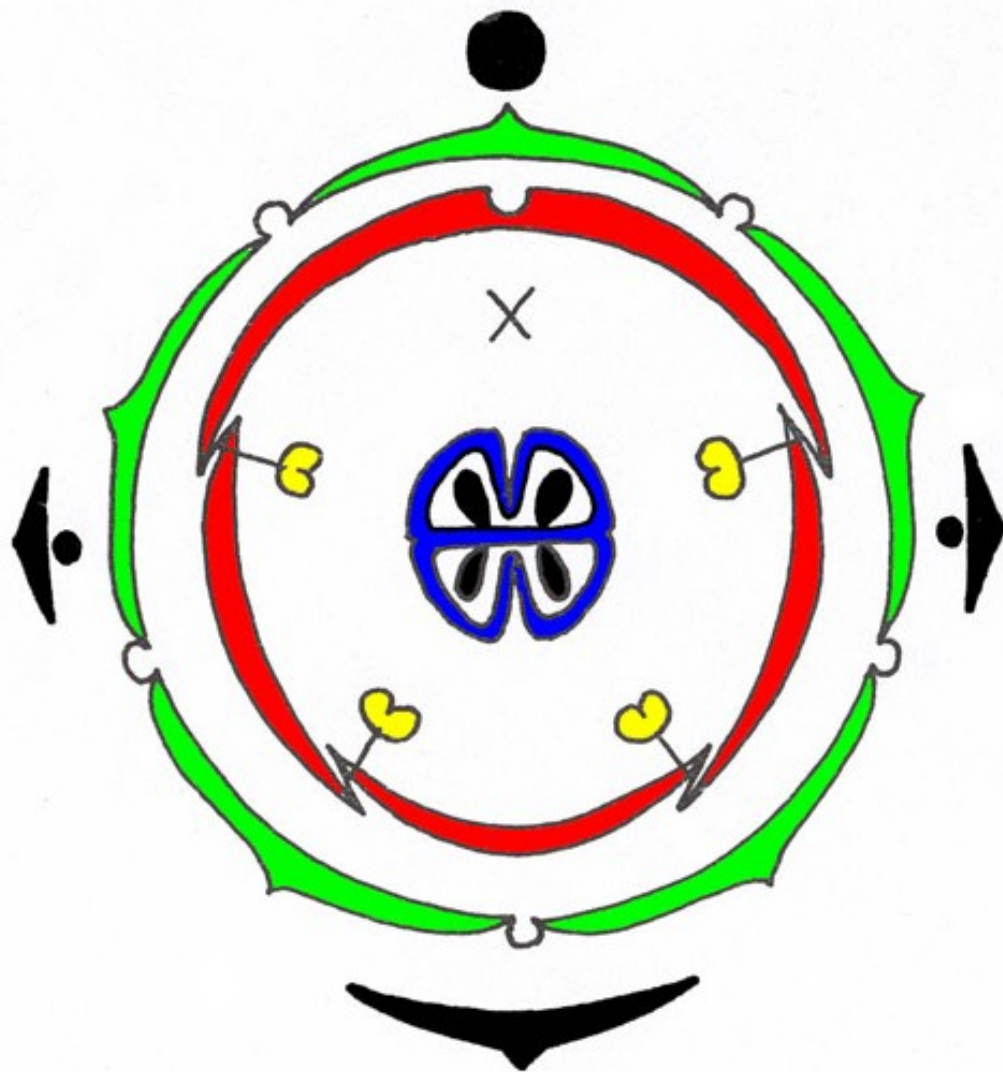

K (5)

C (4)

A 4

G (2)

Koruna se 4 cípy, dvoupyšká, horní pysk někdy kryje tyčinky jako deštník, dolní pysk je přistávací plochou pro opylovače

A 4, 2 delší, 2 kratší, pákový mechanismus
na bázi nitky usnadňuje opylení

Gyneceum srostlé
ze 2 plodolistů,
každý plodolist
nese 2 vajíčka.

Semeník svrchní.

Plod: 4 tvrdky
chráněné kalichem

Prunella vulgaris L.
common selfheal
maturing fruits
Karl Hartdegen
LSU Herbarium

Stachys crenata Raf.; mouseear
Lamiaceae; developing fruit
Latoya Guy; LSU Herbarium

Salvia lyrata L.
lyreleaf sage
four-lobed ovary
Markee Baltazar
LSU Herbarium

hluchavka bílá (*Lamium album*)

Lamiaceae

Vipileter (*Lamium album*)
© Biopix.de N. Sloth

hluchavka nachová (*Lamium purpureum*)

hluchavka skvrnitá (*Lamium maculatum*)

hluchavka objímavá (*Lamium amplexicaule*)

pitulník horský (*Galeobdolon montanum*)

máta rolní (*Mentha arvensis*)

Máta dlouholistá (*Mentha longifolia*)

šalvěj luční (*Salvia pratensis*)

šalvěj hajní (*Salvia nemorosa*)

mateřídouška vejčitá (*Thymus pulegioides*)

tymián (*Thymus vulgaris*)dobromysl, = oregáno (*Origanum vulgare*)saturejka (*Satureja hortensis*)levandule (*Lavandula officinalis*)

majoránka (*Majorana hortensis*)

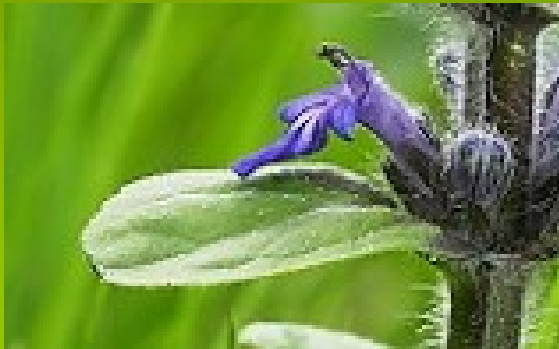
© M. Hassler

čistec bahenní (*Stachys palustris*)

© Libor Ekrt

zběhovec plazivý (*Ajuga reptans*)

zběhovec ženevský
(*Ajuga genevensis*)

černoohlávek obecný
(*Prunella vulgaris*)

popenec břechťanovitý
(*Glechoma hederacea*)

© - josef hlasek
www.hlasek.com
Galeopsis speciosum 4763

konopice velkokvětá
(*Galeopsis speciosa*)

medovník meduňkolistý (*Melittis melissophyllum*)

šišák vroubkovaný
(*Scutellaria galericulata*)

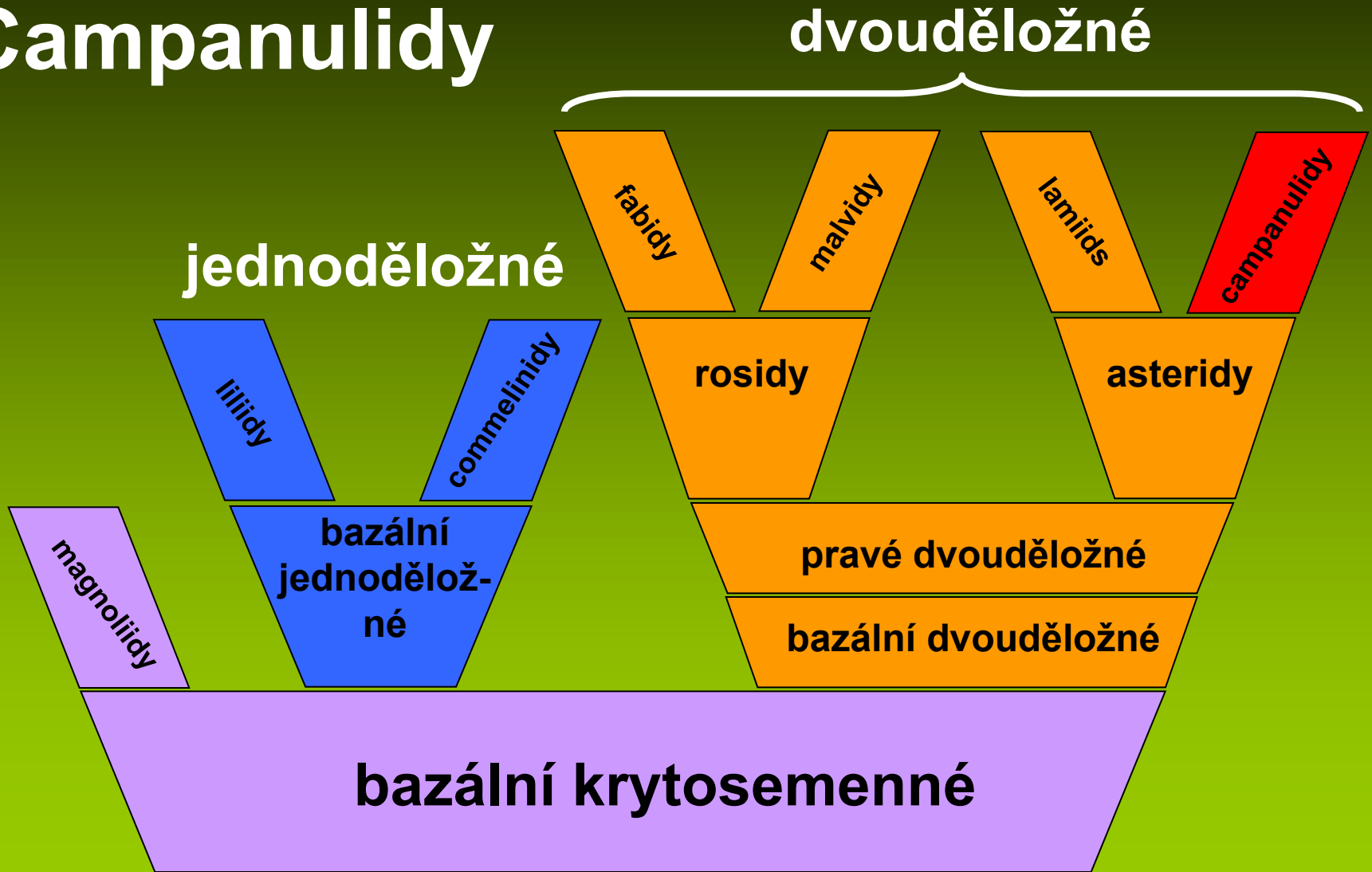

karbinec evropský (*Lycopus europaeus*)

Vývojová linie asteridní větve směřující ke zvonkovitým

Campanulidy

řád *Apiales*

zahrnuje 7 čeledí z nichž důležitou je pouze:

- miříkovité (*Apiaceae*)

břečťan (*Hedera helix*) patří do čeledi *Aralliaceae*, blízce příbuzné s čeledí miříkovitých (*Apiaceae*)

čel. miříkovité (*Apiaceae*)

Byliny s žebnatými
dutými stonky se
složenými okolíky

434/3780 druhů, nejvíce v
mírném pásmu severní
polokoule; u nás 45/100.

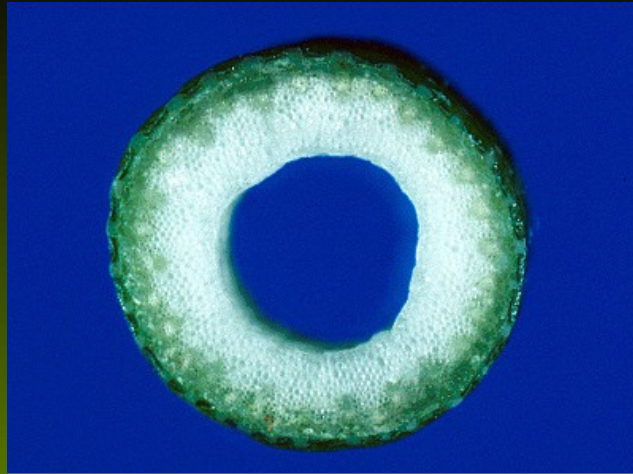

Jako užitkové kořenové nebo listové zeleniny se pěstují mrkev (*Daucus carota*), petržel (*Petroselinum crispum*), původem z Přední Asie, miřík celer (*Apium graveolens*) původem z Přední Asie až Indie a kopr (*Anethum graveolens*). Koření poskytuje náš domácí kmín (*Carum carvi*), anýz (*Pimpinella anisum*) původem ze Středomoří a Přední Asie, stejně jako středomořský fenykl (*Foeniculum vulgare*).

K hojným druhům u nás patří na loukách bedrník obecný (*Pimpinella saxifraga*), na vlhčích loukách a v olšínách pak krabilice chlupatá (*Chaerophyllum hirsutum*) a děhel lesní (*Angelica sylvestris*), podél cest jsou velmi častými druhy kerblík lesní (*Anthriscus sylvestris*), krabilice zápašná (*Chaerophyllum aromaticum*), bolševník obecný (*Heracleum sphondylium*) a bršlice kozí noha (*Aegopodium podagraria*).

Ke známým jedovatým druhům patří bolehlav plamatý (*Conium maculatum*) a rozpuk jízlivý (*Cicuta virosa*)

stonek dutý, často
žebernatý

Listy často složené nebo bohatě dělené v úkrojky, střídavě postavené, bez palistů

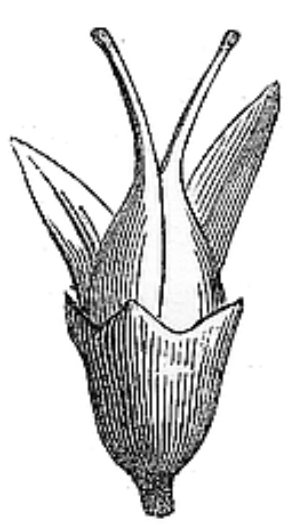
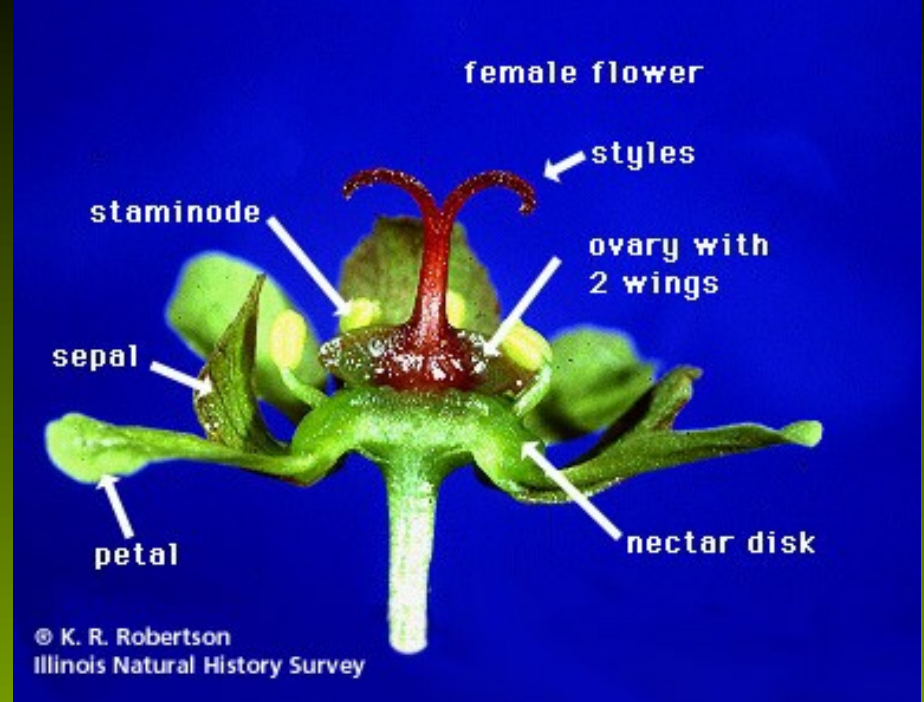
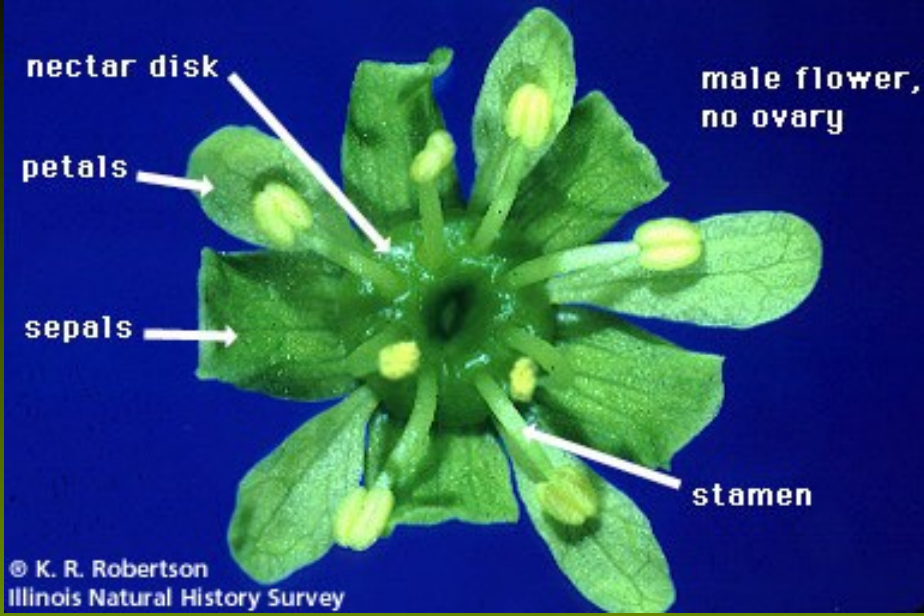

řapík listů, často s mohutnou nafouklou pochvou

Květy drobné, oboupohlavné,
uspořádané v bohatých květenstvích:
složených okolících
(řidčeji jednoduchých okolících nebo
strboulech)

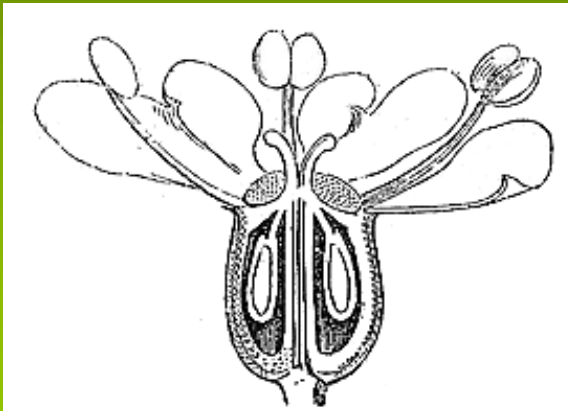

Coriander.
Pistil and calyx
with unequal
limb.

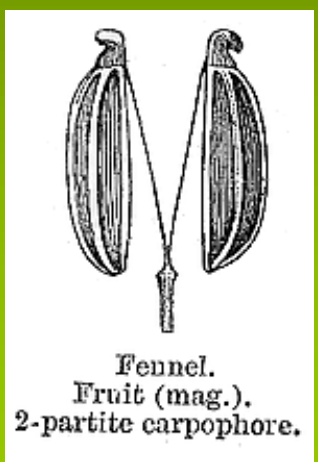
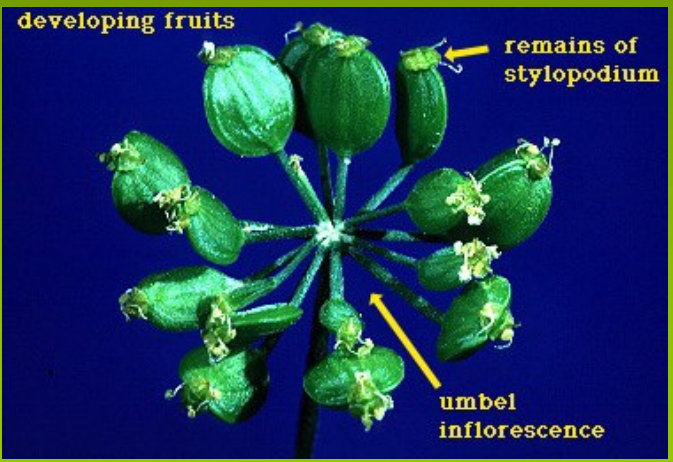
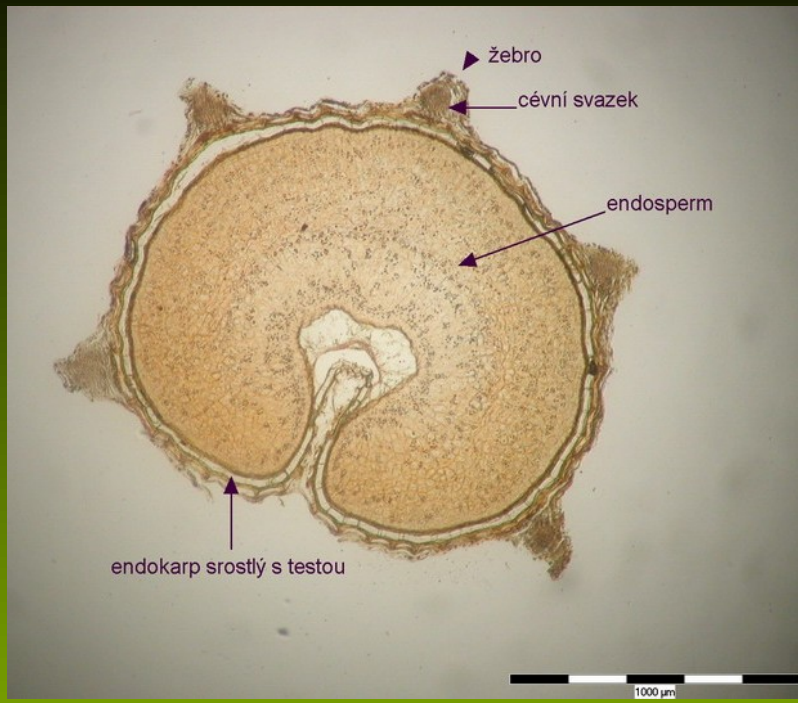
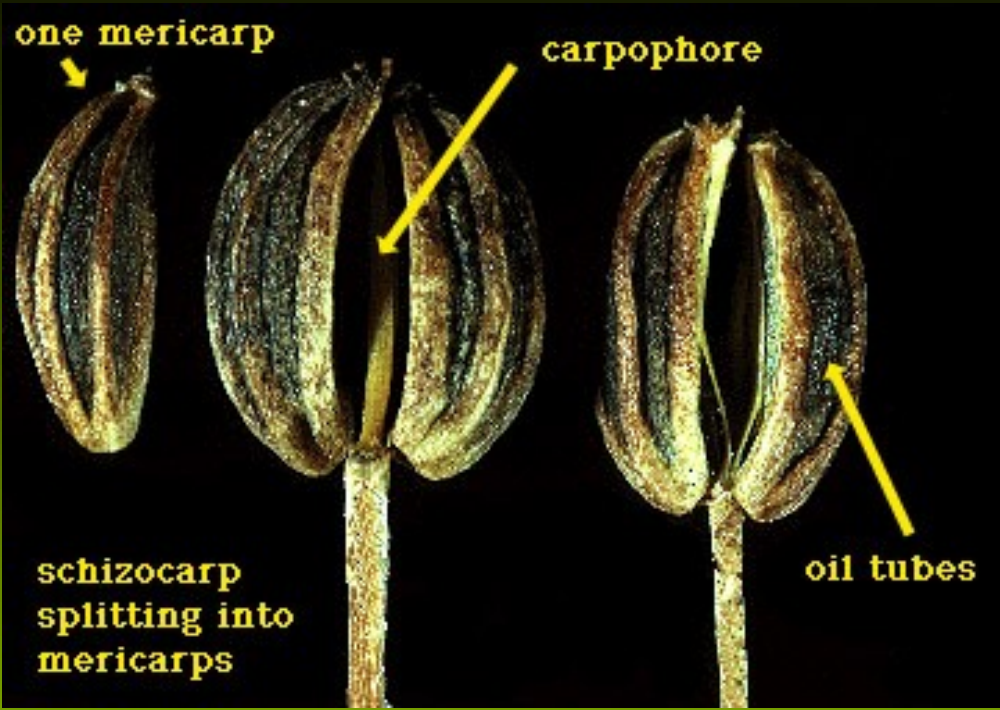

Ethusa.
Flower (mag.).

Ethusa.
Flower cut vertically (mag.).

K 5 může i chybět, C 5, G (2), semeník spodní

Plod: poltivá dvounažka, merikarpia nesena na karpoforu

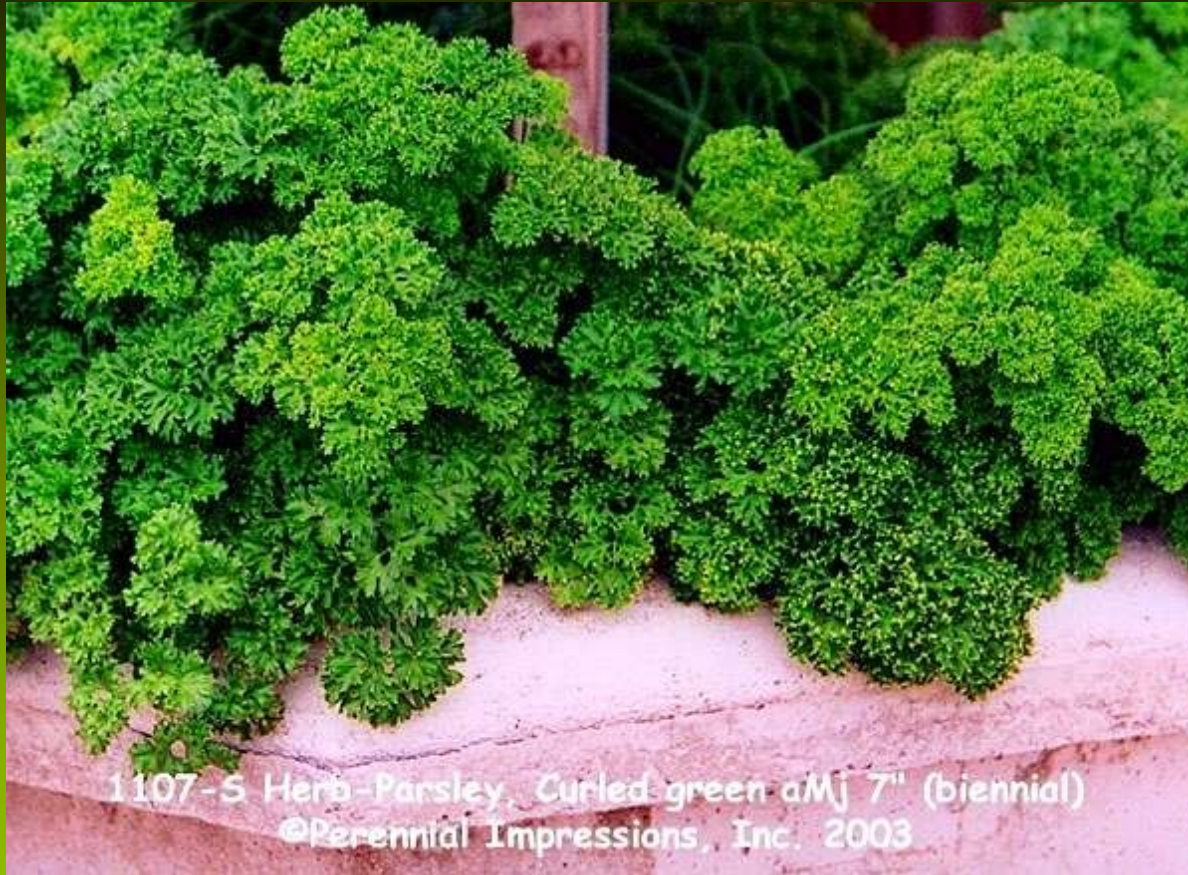
stylopodium = zduřelá
báze čnělky, vytrvává i
za plodu

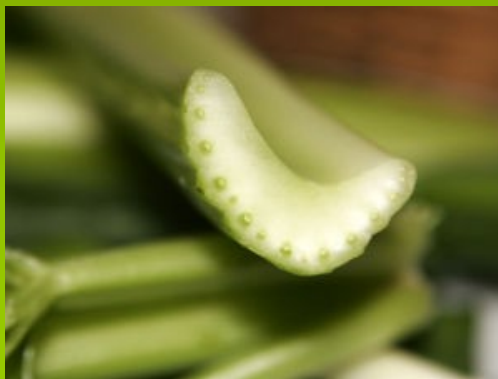
Jako užitkové kořenové nebo listové zeleniny se pěstují mrkev (*Daucus carota*),

petržel (*Petroselinum crispum*), původem z Přední Asie,

miřík celer (*Apium graveolens*) původem z Přední Asie až Indie

kopr (*Anethum graveolens*)

Koření poskytuje náš domácí kmín (*Carum carvi*),

anýz (*Pimpinella anisum*) původem ze Středomoří a Přední Asie,

středomořský fenykl (*Foeniculum vulgare*).

otakárek fenyklový (*Papilio machaon*)

K hojným druhům u nás patří na loukách bedrník obecný (*Pimpinella saxifraga*),

na vlhčích loukách a v olšínách pak krabilice chlupatá (*Chaerophyllum hirsutum*)

děhel lesní (*Angelica sylvestris*),

podél cest jsou velmi častými druhy kerblík lesní (*Anthriscus sylvestris*),

bršlice kozí noha (*Aegopodium podagraria*)

<http://botanika.wendys.cz>

bolševník obecný (*Heracleum sphondylium*)

máčka ladní (*Eryngium campestre*)

srpek obecný (*Falcaria vulgaris*)

pastinák setý (*Pastinaca sativa*)

jarmanka větší (*Astrantia major*)

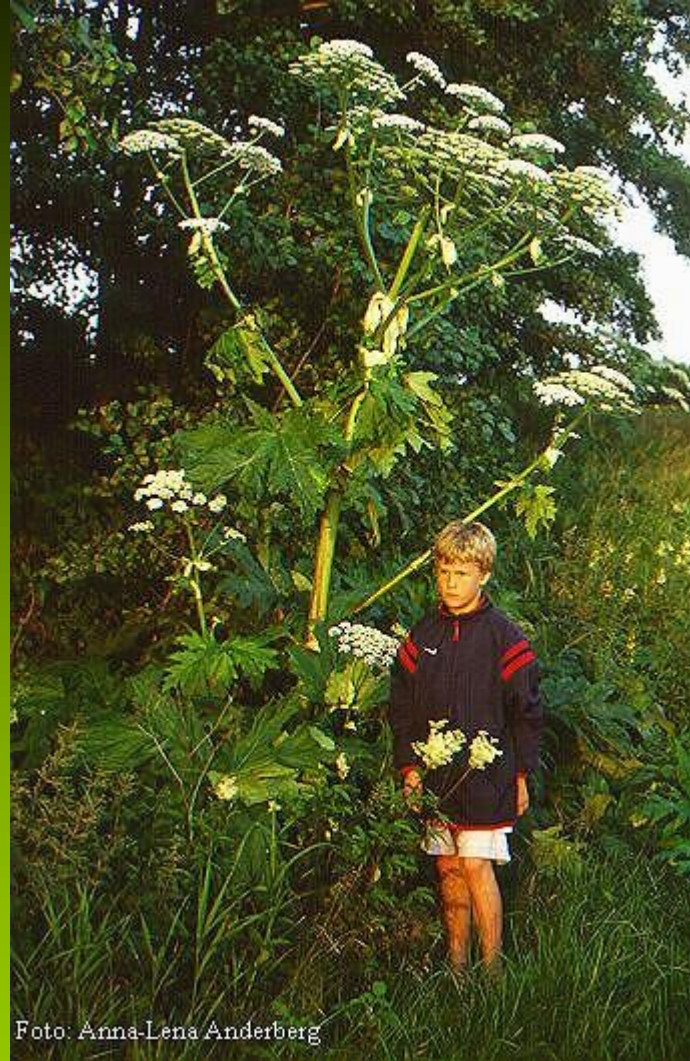
žindava evropská (*Sanicula europaea*)

Ke známým jedovatým druhům patří bolehlav plamatý (*Conium maculatum*) a rozpuk jízlivý (*Cicuta virosa*)

bolševník velkolepý (*Heracleum mantegazzianum*)

17. řád *Dipsacales*

zahrnuje 2 čeledi:

- zimolezovité (*Caprifoliaceae*)
- pižmovkovité (*Adoxaceae*)

vedle molekulárních synapomorfii, patří k jejich typickým znakům vstříčné listy

čel. zimolezovité (*Caprifoliaceae*)

byliny, keře až menší stromky
nebo liány

36/810 především v mírném
pásmu severní polokoule, u nás 31
druhů

Zahrnuje dřívější čeled'
Valerianaceae, *Dipsacaceae* a
rody *Lonicera* a *Symphoricarpos* z
dřívější čeledi *Loniceraceae*

listy vstřícné,
jednoduché se
zpeřenou
žilnatinou nebo
zpeřeně
členěné, bez
palistů

<http://botanika.wendys.cz>

Květy, oboupohlavné, synsepalní a sympetalní, kalich 5cípý, koruna 5cípá

Tyčinek 4 nebo 5, nitky přirostlé ke koruně

G (2-5), semeník spodní

Plod tobolka, nažka nebo bobule

Valeriana

Lonicera

Succisa

Symphoricarpos

K nejhojnějším patří kozlík lékařský (*Valeriana officinalis*), růžově kvetoucí.

z pěstovaných druhů sem patří keř pámelník poříční (*Symphoricarpus rivularis*) s bobulemi většími, bílými, používaný občas jako živý plot.

nebo zimolez pýřitý (*Lonicera xylosteum*)

K hojným na loukách patří zejména chrastavec rolní (*Knautia arvensis*);

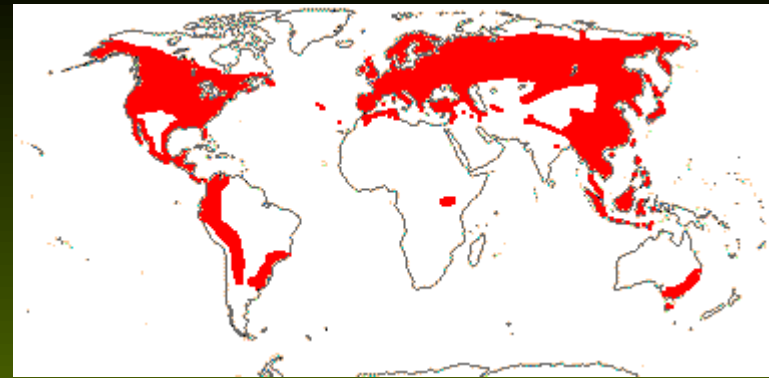
do suchých vazeb se často užívá pěstovaná štetka lesní (*Dipsacus silvester*).

čel. pižmovkovité (*Adoxaceae*)

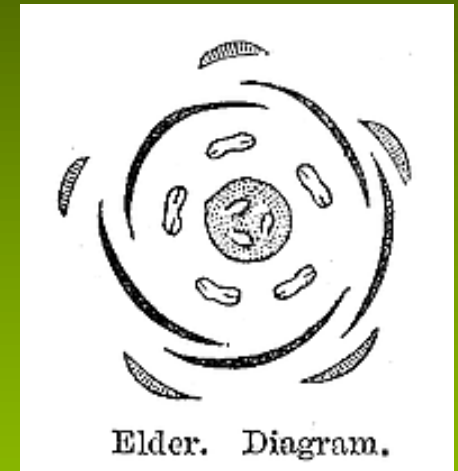
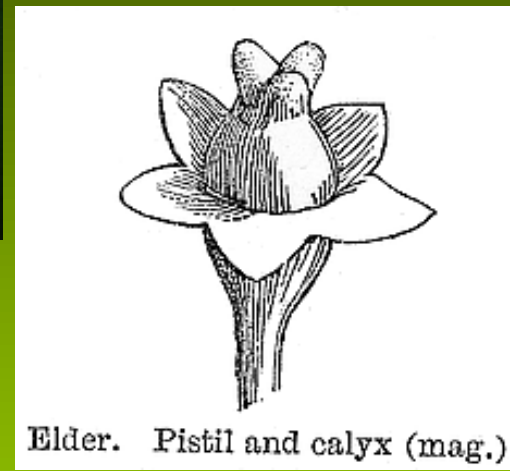
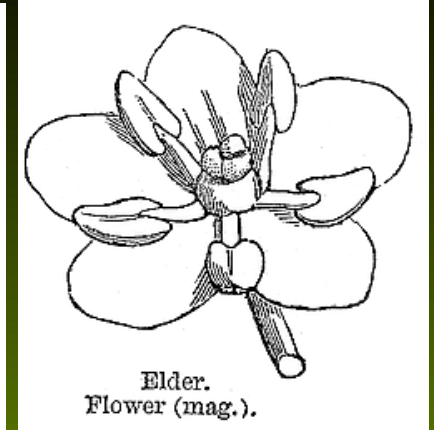
zahrnující jak samotný druh *Adoxa moschatelina* původně monotypické čeledi *Adoxaceae*, tak rody *Viburnum* a *Sambucus* původní čeledi *Loniceraceae*

5/245 hlavně v temperátní zóně severní polokoule, u nás 6 druhů

Zpravidla dřeviny se vstřícnými, jednoduchými nebo řidčeji složenými listy.

Květy pravidelné nebo souměrné,
synsepalní a sympetalní, nejčastěji 5četné
Gyneceum srostlé ze 2-5 plodolistů
Semeník spodní

© Milan Štech

Plod zpravidla bobule

z hojnějších sem patří keře vesměs v podrostu lesů se vyskytující - bez černý (*Sambucus nigra*), s černými bobulemi a bílou dužinou,

bez hroznatý (*S. racemosa*), s bobulemi červenými a dření rezavě hnědou,

červené bobule má také kalina
obecná (*Viburnum opulus*)

18. řád *Asterales*

zahrnuje 12 čeledí, z nichž důležité jsou dvě:

- zvonkovité (*Campanulaceae*)
- hvězdnicovité (*Asteraceae*)

z „našich“ čeledí sem patří ještě
vachtovité (*Menyanthaceae*)

čel. zvonkovité (*Campanulaceae*)

Byliny,

65/2200 především v mírném pásmu
severní polokoule,

u nás 4/20.

listy jednoduché, střídavé

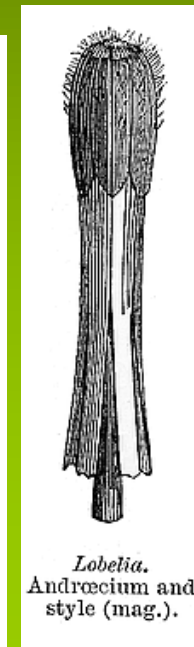
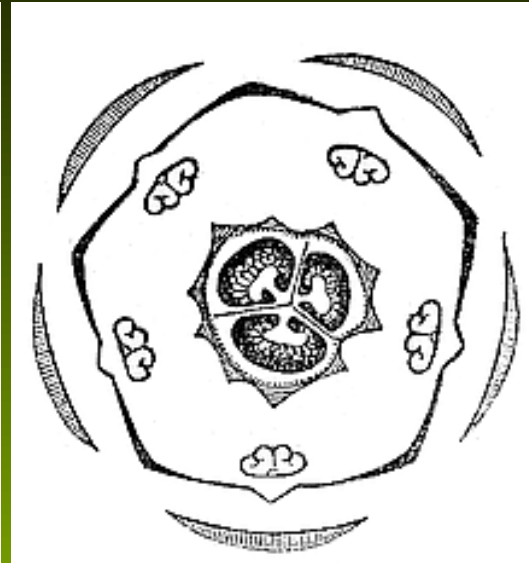
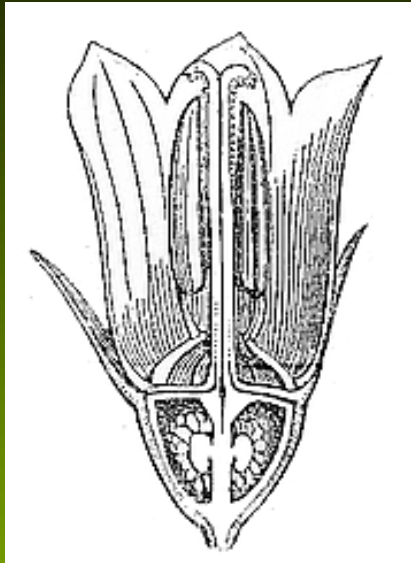
Květy oboupohlavné, aktinomorfní, u našich zástupců kalichy volné s 5 sepaly a koruny 5-cípé

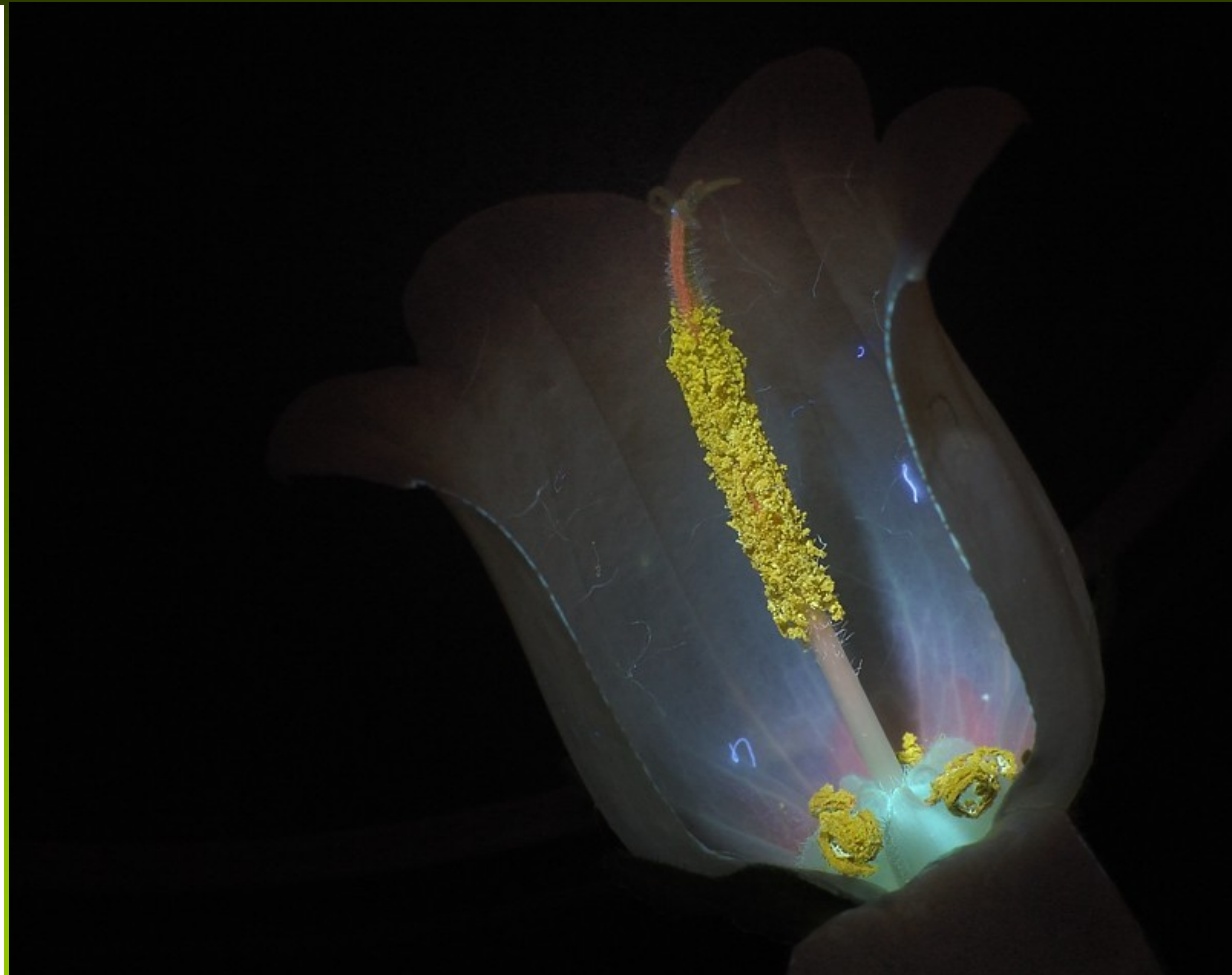
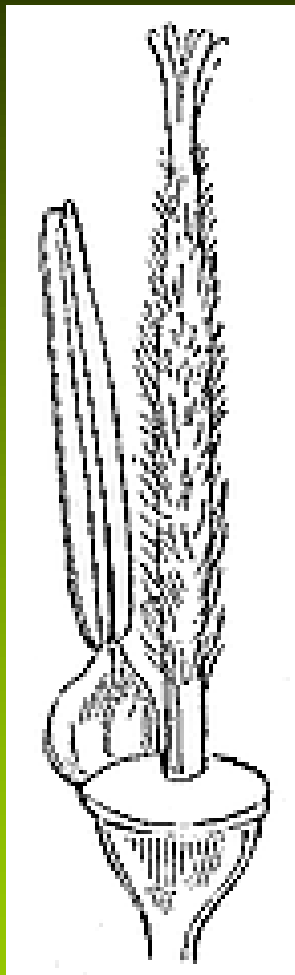
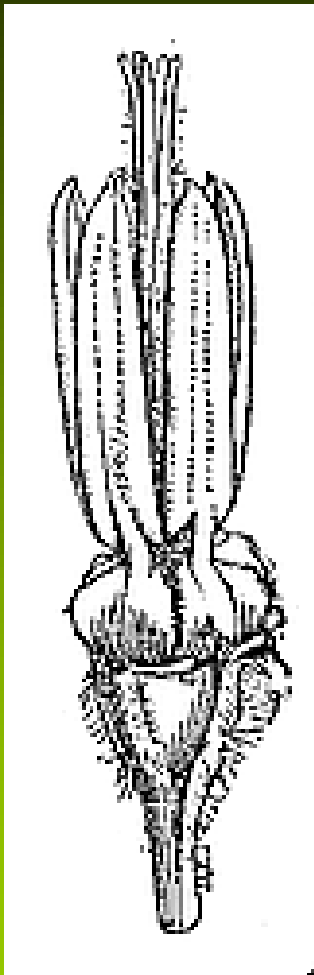
tendence ke zmenšování a sdružování do kompaktních květenství.

Tyčinky s volnými nitkami, u některých zástupců patrný laterální srůst prašníků.

Prašníky introrsní = otvírají se směrem dovnitř,
pyl nabrán čnělkovými kartáčkovitými chlupy

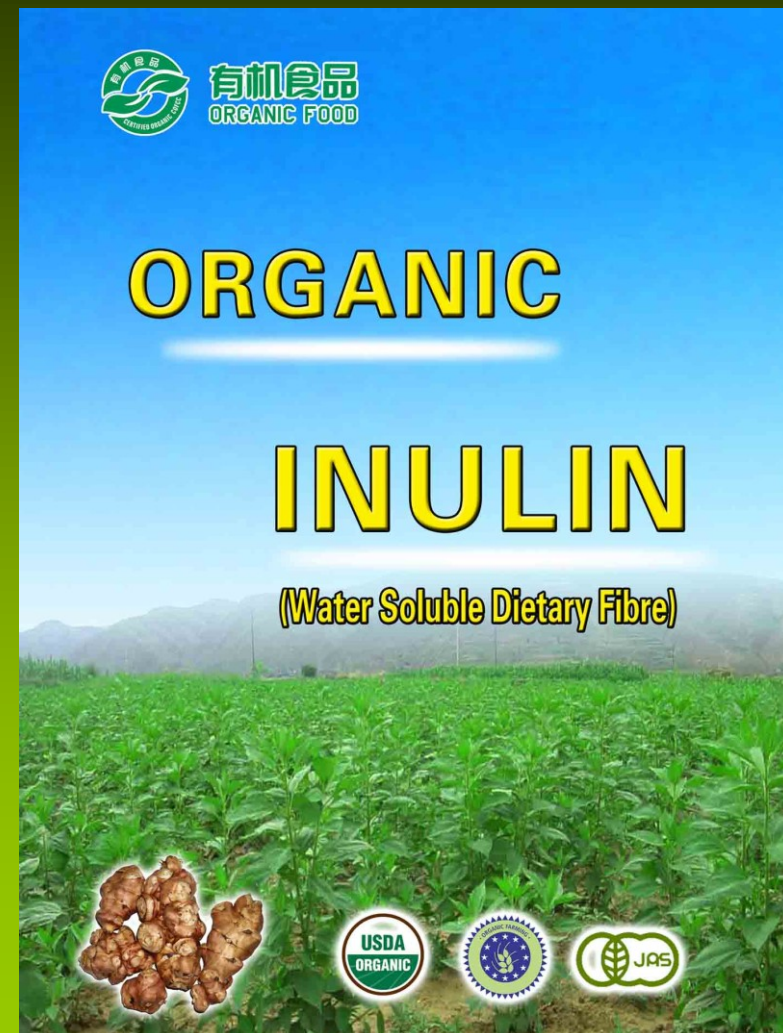
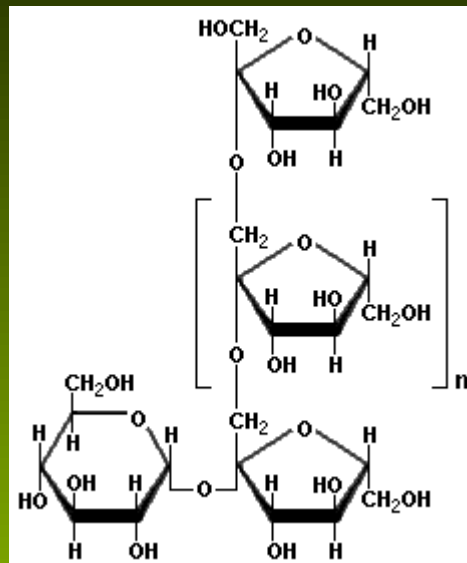

U srostlého pestíku tendence ke snižování počtu plodolistů z 5 až na 2 a současně přesun od svrchního k polospodnímu až spodnímu semeníku. Jednotlivá pouzdra semeníku nesou mnoho vajíčky. Plody tobolky.

Podobně jako *Asteraceae* obsahují místo škrobu zásobní inulin.

K nejhojnějším patří na loukách zvonek okrouhlolistý (*Campanula rotundifolia*)

zvonek rozkladitý (*Campanula patula*)

podél cest roste často zvonek řepkovitý (*Campanula rapunculoides*)

v listnatých lesích pak najdeme často zvonek kopřivolistý (*Campanula trachelium*)

zvonek broskvolistý (*Campanula persicifolia*)

zvonečník klasnatý
(*Phyteuma spicatum*)

(C) A. Mrkvicka

Asteraceae

Počtem druhů největší
čeleď kvetoucích rostlin,
kosmopolitního rozšíření,
1535/23 000 druhů, u nás
125/580 (včetně četných
apomiktů).

u nás zastoupeny 3 podčeledi:

Asteroideae

Carduoideae

Cichorioideae

Zpravidla byliny. Listy střídavé, řidčeji vstřícné, zpravidla jednoduché, často členěné, bez palistů

Květy drobné, uspořádané v úborech, napodobujících biologický květ, entomogamní. Květy v úborech zpravidla 2 typů, okrajové (paprsek) jazykovité, středové (terč) trubkovité, někdy terč chybí.

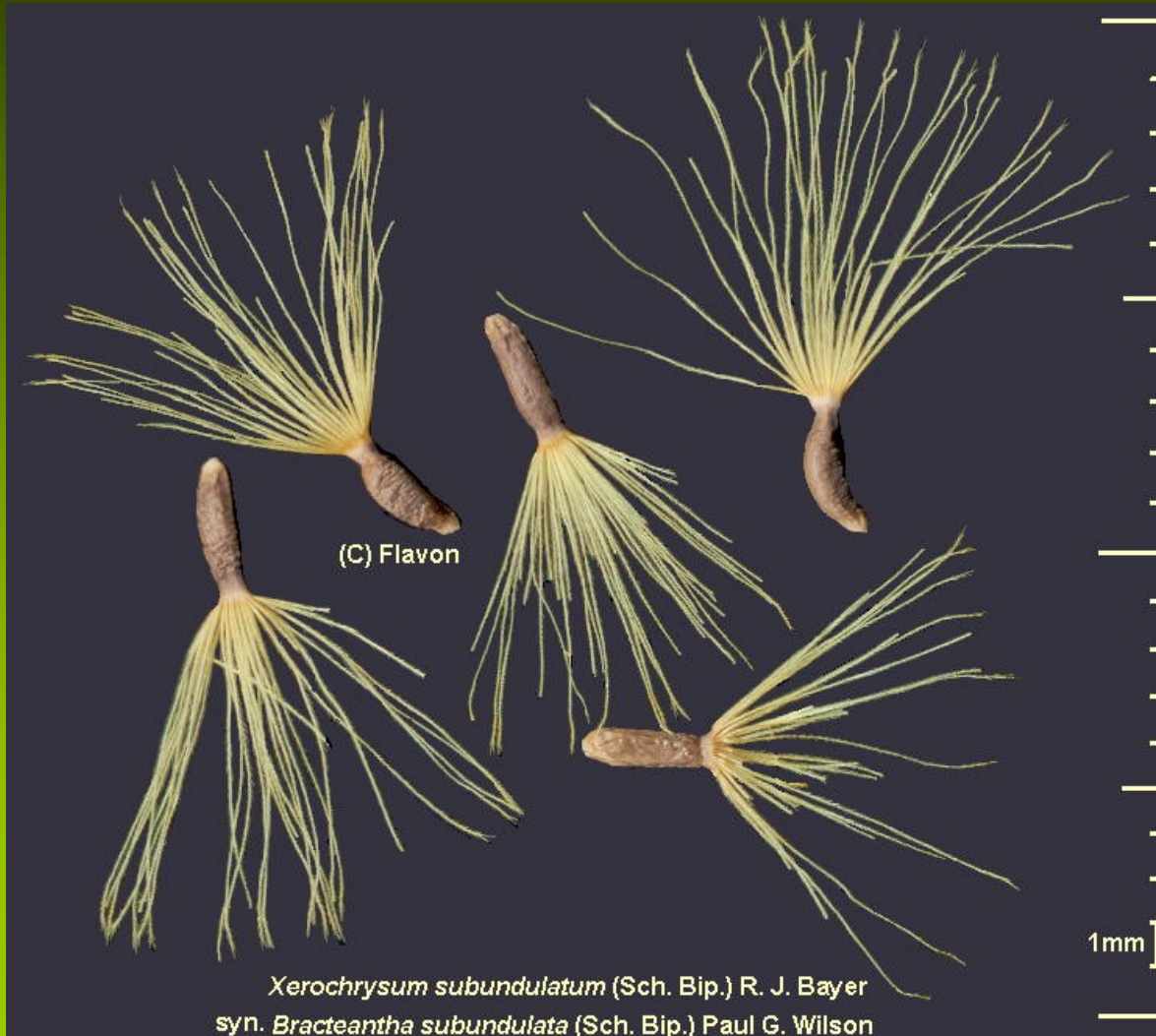
COPYRIGHT H.D. WILSON

Vnější
obal úboru
tvořený
listeny =
zákrov

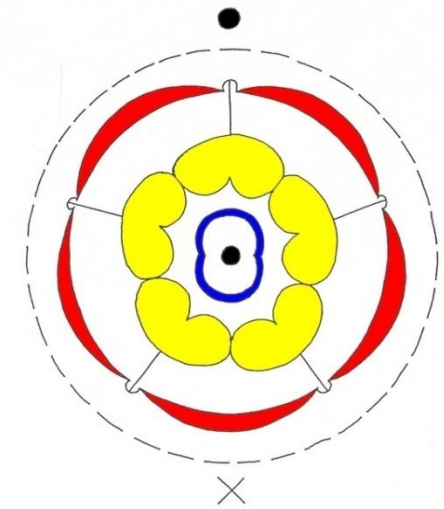
Jednotlivé květy jednopohlavné i oboupohlavné, v úboru různým způsobem kombinované.

Kalich přeměněn na chmýr nebo chybí.

Fam. Asteraceae (Compositae, Korbblütler)

* oder ↓ K^{Pappus} (C (5) A (5) $\overline{G(2)}$)

Jazykovité květy tvoří jazyk ze 3 nebo 5 původních lístků.

Trubkovité květy 5-cípé

Pestík srostlý ze 2 plodolistů, blizna 2laločná, semeník spodní s jediným vajíčkem.

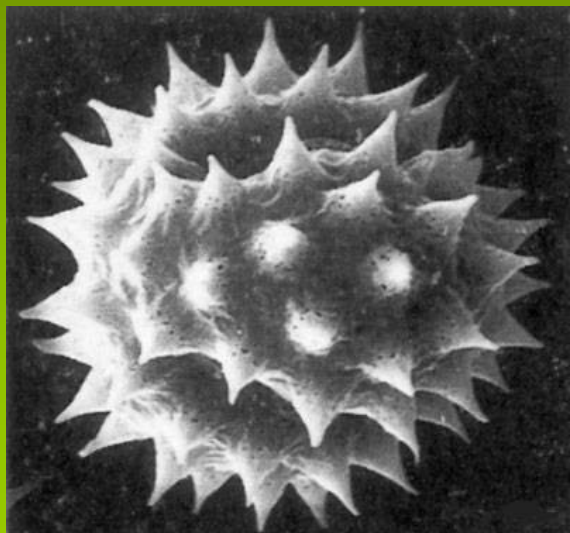
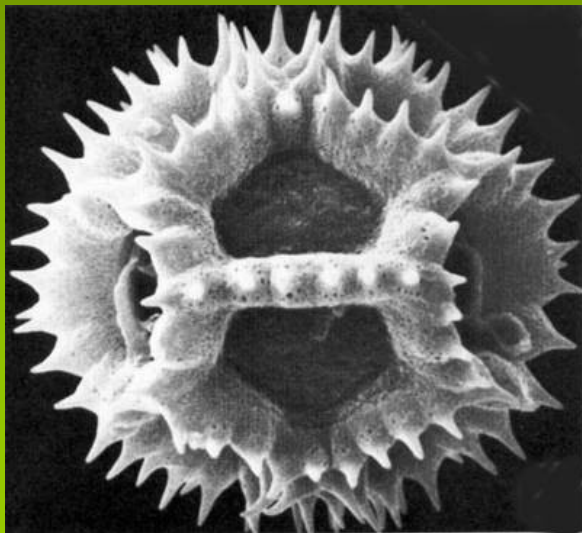
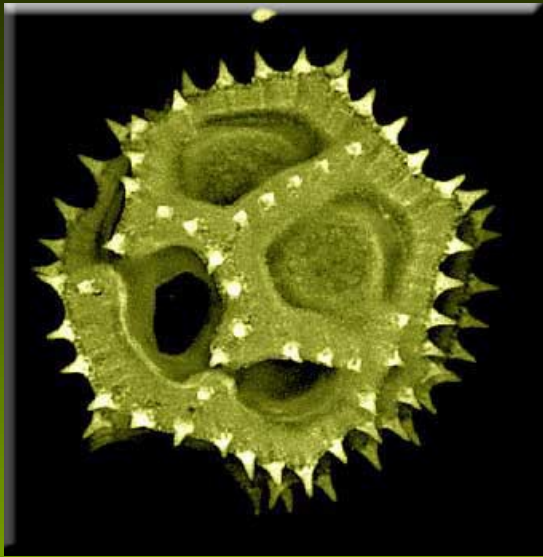

Tyčinek 5, bázemi přirostlé ke koruně,
bočně srostlé v prašnicích.

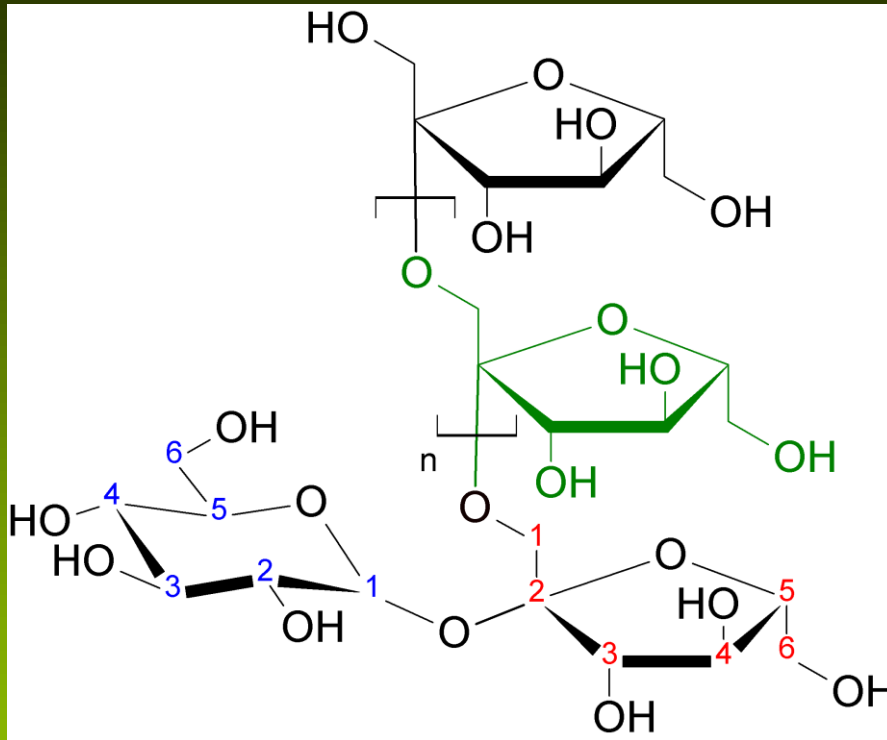
U hmyzosnubných druhů osténkatý pyl

plodem je nažka.

Jako zásobní látku obsahují inulin.

Sacharid, který u hvězdnicovitých a zvonkovitých nahrazuje škrob. Chutná sladce, ale neštěpí se amylázou, takže při trávení není využit a chová se jako rozpustná vláknina.

Podčeleď *Asteroideae*

Pletiva bez mléčnic. V úboru trubkovité květy tvoří terč obklopený paprsky, tvořenými jazykovitými květy zakončenými 3 zoubky; někdy jen terč bez paprsků.

Z užitkových druhů sem patří slunečnice roční (*Helianthus annuus*) původem ze Severní Ameriky,

Jako léčivka se sbírá heřmánek pravý (*Matricaria chamomilla*),

Na místech s vysokým obsahem
nitrátů roste heřmánek terčovitý
(*Matricaria discoidea*),

zlatobýl obecný (*Solidago virgaurea*) a zavlečený zlatobýl kanadský (*Solidago canadensis*)

pelyněk černobýl (*Artemisia vulgaris*), který patří mezi významné pylové alergeny pozdního léta a podzimu.

Jako přísada do likérů se používá pelyněk pravý (*Artemisia absinthium*).

Pro okrasu se pěstují nejčastěji druhy rodů astra (*Aster*), jiřina (*Dahlia*),

kamzičník (*Doronicum*), aksamitník = afrikán (*Tagetes*),

slaměnka (*Ammobium*), rudbékie
(*Rudbeckia*)

měsíček lékařský (*Callendula officinalis*) užívaný též jako léčivka v dermatologii; jako léčivka je dnes velmi rozšířená také třapatka (*Echinacea*)

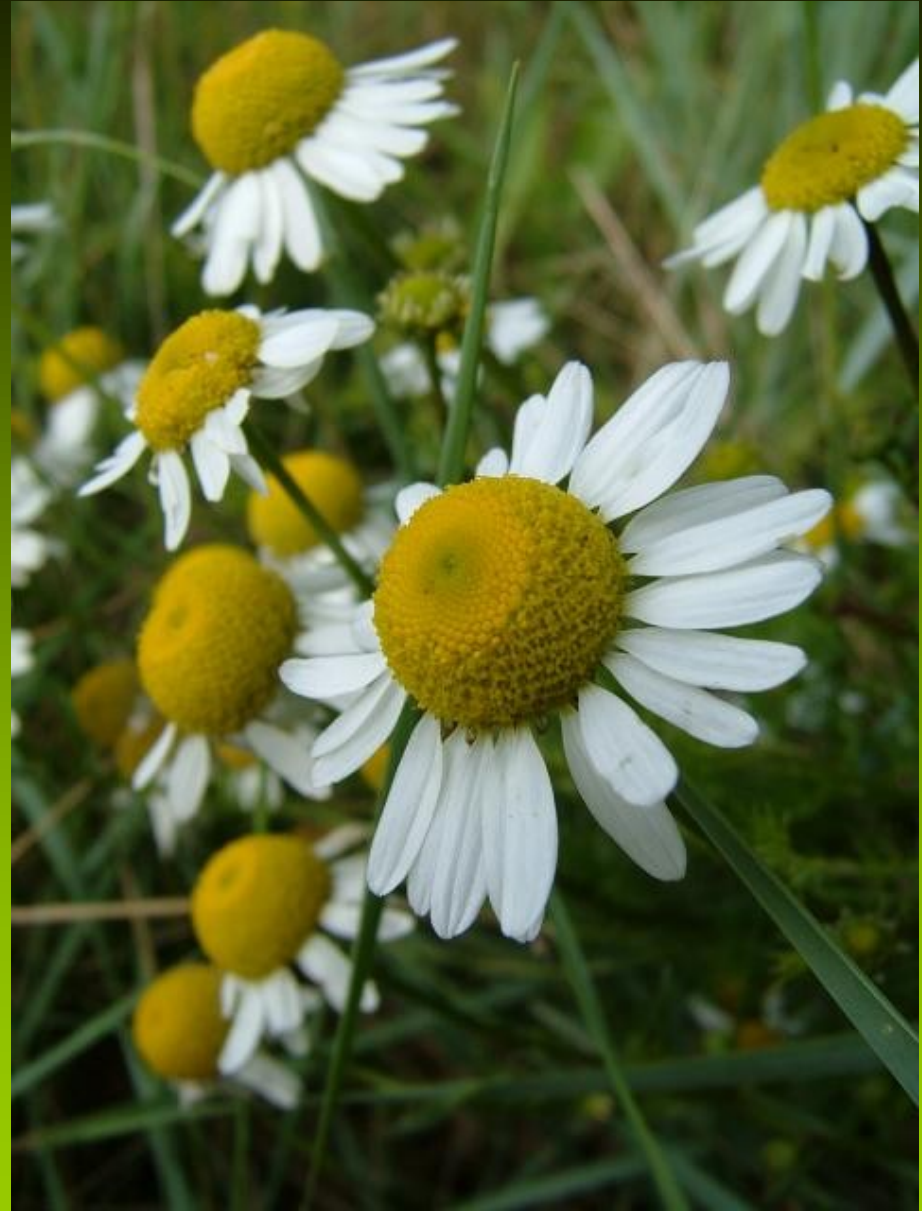
plevelný druh je rmen rolní (*Anthemis arvensis*),

plevelný druh je heřmánek nevonný (*Matricaria inodora*),

<http://botanika.wendys.cz>

plevelné druhy zavlečené: pětour malokvětý (*Galinsoga parviflora*) a p. kopřivolistý (*G. urticaefolia*)

Na ruderálních místech a podél komunikací je hojný turan kanadský (*Erigeron canadensis*),

vrtič obecný (*Tanacetum vulgare*),

na březích vod najdeme dvouzubec
trojdílný (*Bidens tripartita*)

Na loukách je častý řebříček obecný (*Achillea millefolium*),

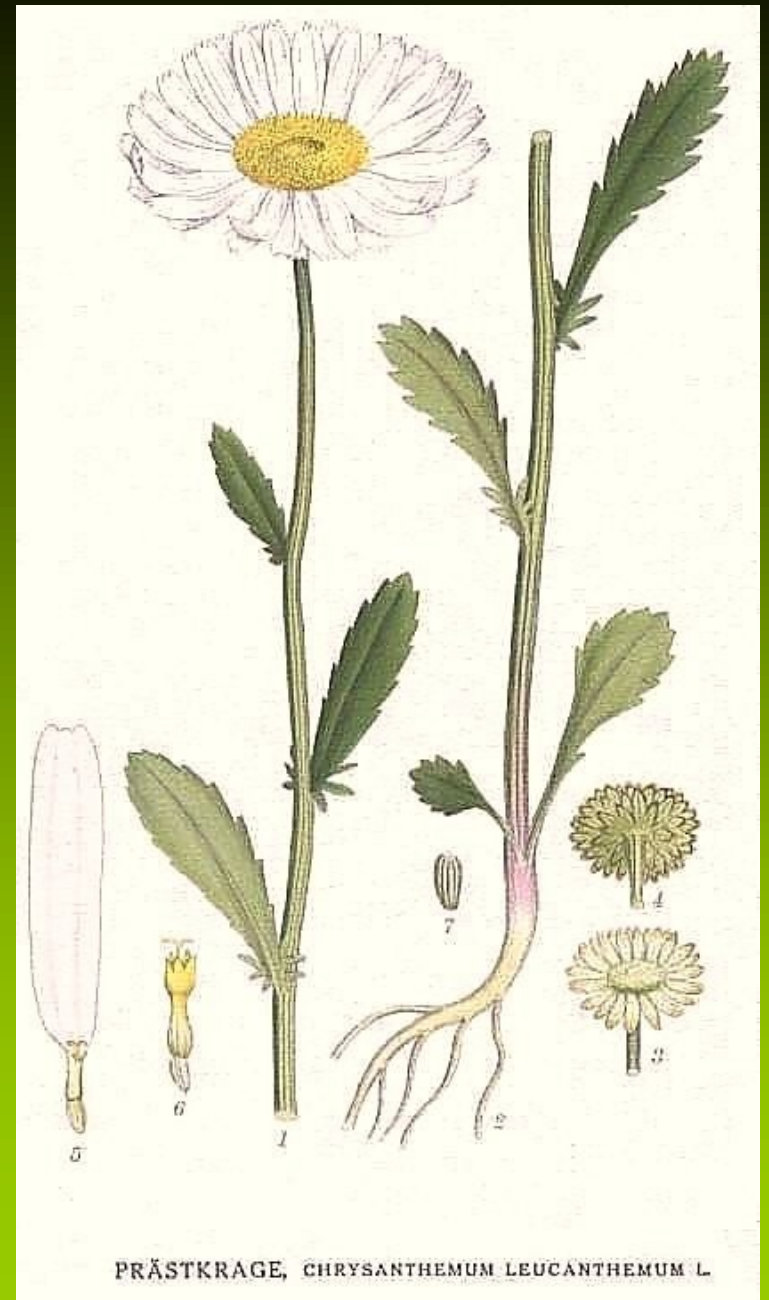

sedmikráska chudobka (*Bellis perennis*),

© Libor Ekrt

kopretina bílá (*Chrysanthemum leucanthemum*).

PRÁSTKRAGE, CHRYSANTHEMUM LEUCANTHEMUM L.

starček vejčitý = Fuchsův (*Senecio ovatus* = *S. fuchsii*)

Podčeleď *Carduoideae*: často dvouleté pichlavé byliny. Pletiva bez mléčnic. Všechny květy v úboru trubkovité.

©2005 Jeffrey Phippen

chrpa modrá (*Centaurea cyanus*).

chrpa čekánek (*Centaurea scabiosa*).

chrpa luční (*Centaurea jacea*).

Obtížnými pleveľy jsou pcháč
ošet (*Cirsium arvense*),

pcháč obecný (*Cirsium vulgare*),

pcháč
bahenní
(*Cirsium
palustre*),

pcháč zelinný (*Cirsium oleraceum*),

pcháč potoční (*Cirsium rivulare*),

pcháč šedý (*Cirsium canum*),

bodlák (*Carduus*)

pcháč (*Cirsium*)

bodlák kadeřavý (*Carduus crispus*)

(c) Anna Nowak-Dańda, www.atlas-roslin.pl

bodlák obecný (*Carduus acanthoides*)

lopuch plstnatý (*Arctium tomentosum*).

Podčeleď
Cichorioideae

Pletiva s
mléčnicemi.

Všechny květy v
úboru jazykovité,
zakončené 5
zoubky.

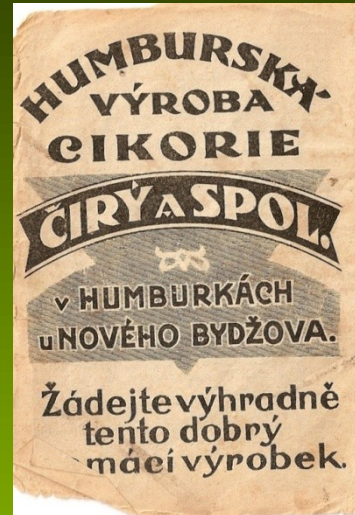

užitkovým druhem je listová zelenina locika salátová (*Lactuca sativa*)

jako užitková slouží čekanka obecná (*Cichorium intybus*) skýtající kávovou náhražku cikorku (kulovitý kořen) nebo zeleninu čekankové puky

Na loukách je častá máchelka podzimní
(*Leontodon autumnalis*)

nebo máchelka
srstnatá (*Leontodon*
hispidus),

stejně jako druhy rodu pampeliška (*Taraxacum*).

pampeliška (*Taraxacum*).

pampeliška (*Taraxacum*).

Na polích jsou běžné druhy rodu mléč (*Sonchus*)

mléč rolní (*Sonchus arvensis*)

mléč zelinný (*Sonchus oleraceus*)

Na výslunných místech je
častý jestřábník chlupáček
(*Hieracium pilosella*)

jestřábník zední (*Hieracium murorum*) a j. Lachenalův (*H. lachenalii*).

V lesích je častá mléčka zední (*Mycelis muralis*)

